1894 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 16 (28) ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ

Հրատարակվում է չորեքշաբթի, ուրբաթ և կիրակի օրերը։
Տարեկան գինն է 10 ռուբլի, կէս տարուանը 6 ռուբլի, 3 ամսուանը 3 ռ. և մի ամսուանը 1 ռ.։
Առանձին համարը 7 կոպէկ։

Բաժանորդագրութիւնն ընդունվում է խմբագրատանը և Կենդրոնական գրավաճառանոցում։

Հասցէն՝ Тифлисъ, Редакція „Ардзаганкъ".
կամ՝ Tiflis, Rédaction „Ardzagang."

№ 133 —ՏԱՍՆԵՒԵՐԵՔԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ— № 133

ԱՐՁԱԳԱՆՔ

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

1894 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 18 (28) ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ

Խմբագրութիւնը բաց է ամենայն օր 10—1 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԲԱԺԱՆՈՐԴ ԳՐՈՒԵԼՈՎ
„ԱՐՁԱԳԱՆՔ"
ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻՆ

ՆՈՅԵՄԲ. 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ ԴԵԿՏԵՄԲ. 31-Ը ՊԷՏՔ Է ՎՃԱՐԵԼ 2 ռ.

Բաժանորդագրութիւնն ընդունվում է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ (վելյամինովսկի փողոց, № 22, տուն Խանդալամեանի) և «ԿԵՆԴՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ»։

Օտարաքաղաքացիք պէտք է գրեն՝ Тифлисъ, Редакція „Ардзаганкъ". իսկ արտասահմանից՝ Tiflis, Rédaction du journal arménien «Ardzagang»։

Յայտարարութիւններ ընդունվում են հայերէն և օտար լեզուներով։

1895-ի ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆ.

Այն անձինք և հաստատութիւնները, որոնք **ԱՅԺՄԷՆ ԻՍԿ** *կստորագրուին 1895 թուի «Արձագանքին», կստանան համարները բաժանորդ գրուելու օրից՝ վճարելով ընդամենը տասը ռուբլի։*

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Հայի հարստութիւնը։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ.—Պետերբուրգի օսմանեան դեսպանատան հերքումը։ Կ. Պոլսից։ Պետերբուրգից։ Թիֆլ. հանդիս. տեսչը Կայսեր պսակադրութեան առիթով։ Թիֆլ. մաքսատան փակելու խնդիրը։ Նիժնի-Նովգորոդում կայանալիք ցուցահանդէսին մասնակցել ցանկացողներ։ Հետաքրքիր երևոյթ վրաց գիւղերում։ Ֆինլանդիայի ռուսական դպրոցները։ Թեմիս սրբ. առաջնորդի ուշ հասնելը Պետերբուրգ։ Օր. Տամամեանի վէպի յաջողութիւնը։ Գաւառ. գիւղատնտ. ժողովներ։ Պետական խորհրդի վճիռը։ Տնայնագործութիւնը Ռուսաստանում։ Նամակ Ուստրից։ Քաղաք. ընտրութիւններին մասնակցողներ։ «Համլետ» և «Շիլլոնի կալանաւորը» գրքերը։ Թատրոնական ներկայացումների թոյլտուութիւն։ Երկաթ. արտօնեալ տոմսակներ։ Ռուսաց դեսպանի պահանջը Բ. Դռնից։ Լաւ դասագրքերի համար մրցանակ։ Լուս. նախարարի մի շրջաբերական։ Հրդեհաշէջ մեքենաներ գիւղերում։ Յունական եկեղեցու կողոպտումն։ Նիւ-Եօրքի հայ թանգարանի միութեան խնամակալութեան խնդիրը։

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ.—Նամակ Սալմաստից։

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ. — Պետրոս Դուրեան։

ՖԵԼԻԵՏՕՆ.—«Սուրբ Գէորգի զօրութիւնը»։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ
ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ
ԶԱՆԱԶԱՆ
ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ
ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԱՅԻ ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆԸ

Ո՞վ չգիտէ որ հայի պատմական հարստութիւնը մինչև առասպելականութեան աստիճան էր հասնում։ Շատ քիչ մարդիկ անտեղեակ կը լինին այն աւանդութեան, որ վերաբերում է Անի քաղաքացի հովուի կնոջ հագած ոսկի կօշիկներին. միւս հովիւը բարկանալով որ իր կինը եկեղեցում կանգնելու համար ազատ տեղ չէր գտել, յատկապէս մի առանձին եկեղեցի էր կառուցել իր կնոջ համար... Բայց ոսկի կօշիկներն այժմ փոշի են դարձել և հովուի եկեղեցին Անիի միւս հազար ու մի եկեղեցիների հետ միասին աւերակների կոյտ է ներկայացնում։

Հնդկաստանի, Պարսկաստանի, Լեհաստանի, Տաճկաստանի (Պոլսոյ) հայերի հարստութեան մասին գրուած տողերը եթէ ժողովէք, ամբողջ հատորներ կը կազմեն, նրանց տուած խնջոյքները, նրանց հագած բեհեզները, նրանց ոսկին, ակունքն ու մարգարիտները եւրոպացի ճանապարհորդների և ժամանակագիրների նկարագրութեան և հիացման նիւթ են եղել։ Դեռ այս տարի «Արձագանքի» էջերում նկարագրվում էր թէ ինչպէս Լեհաստան գաղթած հայերի ճուշինները և քեթևանները նոյնը մնացած լինելով ներքուստ, ինչ որ եղել են հայրենիքում, Լեհաստանում աշխատում էին մրցել իրենց հագուստներով լեհական իշխանուհիների հետ մինչև այն աստիճան, որ կառավարութիւնն արգելեց նրանց հագնել լեհական ազնուականներին յատկացրած զգեստները և չկրել նրանց արտօնութիւնը կազմող բեհեզները և փետուրները։ Իսկ ո՞ւր են այդ բոլորը, այդ ակունքն ու մարգարիտները, այդ բեհեզն ու ոսկին, այդ սիրամարգի փետուրներով զարդարուած ագռաւները. ո՞ւր են։ Նրանց փետուրները անցել են աւելի արժանաւորներին, իսկ իրենք տարրալուծուել, փոշի են դառել և ցրուել տարածութեան մէջ, թողնելով միայն իրանց ոսկու յիշատակը, առանց մի սերունդի, առանց մի բարի անուան, առանց մի բարի գործի։ Ով գիտէ ինչ ճանապարհով աշխատած, կամ ճիշդն ասած՝ ժողոված հարստութիւնը վատնուել է ամենաչուայտ, ամենաանմիտ ճանապարհով, վատնուել է և Աստուծոյ շնորհուած խելքն ու ընդունակութիւնը, վատնուել է և առողջութիւնը, իսկ տակը մնացել է զրօ, դատարկութիւն։

Եւ դեռ մարդիկ են լինում, որ կարողանում են պարծենալ այդպիսի անցեալով, որ ոչ մի զգալի հետք չէ թողել հասարակական կեանքի մէջ։ Եւ մենք պէտք է պարծենանք այն նախնիքներով, որոնք ոչ մի հասարակական զգացումն, գոնէ բնազդումն չեն ունեցել, որոնք աճել են ինչպէս թիթեռներ, գունաւորուել և զարդարուել են փայլուն բծերով ու կոտորուել, փչացել, փոշի են դառել առանց որևէ հասարակական ժառանգութիւն թողնելու։

Նոր սերնդի մէջ մենք ճանաչում ենք այդ հին զեղխ ու կեղծ սերնդի հարազատ ժառանգներին։ Երևի այդ նոյն հովիւը, որ իր կնոջ համար մի առանձին եկեղեցի էր շինում, միայն իր քմահաճութիւնը գոհացնելու համար, այդ նոյն հովիւը երևի մի դահեկան անգամ չէր տալ մի այլ եկեղեցու քանդուող պատը շինելու համար։ Բեհեզի և ոսկու մէջ իր կնոջը, որդուն և աղջկանը լողացնող հայը, որ երբէք իր խղճին հաշիւ չէր տալիս թէ որտեղից է գալիս այդ ոսկին և ո՞ւր է գնում, երևի ամենայն օր հաշիւ էր պահանջում եկեղեցու երեցփոխից և դպրոցի հոգաբարձուից, թէ ինչպէս է ծախսուել իր տուած 20 կոպէկ գանձանակը. երևի հաշիւ էր պահանջում եկեղեցու դռանը կանգնած աղքատից, թէ նա ինչպէս է ծախսում իրան շպրտած մի կոպէկ ողորմութիւնը... Եւ այդ զզուելի յատկութիւնը զարգացել ու հասել է իր գագաթնակէտին, այնքան սովորական է դառել, որ մարդիկ չեն էլ նկատում թէ այժմ մեր մէջ թշուառութիւնը ոչ թէ թշուառութիւն է համարւում, այլ կեղծաւորութիւն, աղքատութիւնը ոչ թէ աղքատութիւն է համարվում, այլ խաչագողութիւն։

Ամբողջ մի գիւղ, ամբողջ մի համայնք տանջվում է կենսական դառն հանգամանքներից, սովից և հիւանդութիւնից—խաչագողութիւն է, ասում են, սուտ է, սովորութիւն է դարձել։

Ահա վտարանդի պանդուխտը, վերահաս սովից և սրից փախած ապաստանարան է փնտռում իր արենակից ապահով եղբօր մօտ. Նա գնում է նրան լի ներքին համոզումով որ կը գտնէ հայրական և եղբայրական պաշտպանութիւն և նրան հանդիպում են կասկածելի ակնարկութիւններով, օգնութեան, հացի փոխարէն խրատ են տալիս. և նրա նախնիքների ստացած ողորմութիւնը նրանք յիշեցնում են, աչքն են կոխում։

Քաղցի ու մոռացութեան մատնուած, տարագրուած մարդը մղուած սովի ուժից պնդացնում է իր ճակատը և խրատներով ու փիլիսոփայութիւններով առատաձեռն աղայից ստանում է մի քանի կոպէկ մի օր ապրելու համար... Եւ ահա առաջին քայլը մուրացկանութեան նրա համար, որ իր կեանքում մուրացկան չէ եղել։

Եւ դեռ լինում են բթամիտներ, որոնք չեն հասկանում թէ այդ առաջին քայլը, որի մէջ մենք ձգում ենք թշուառին, մեր անխղճութեան, մեր անկարեկցութեան արդիւնք է և ոչ թէ նրա բարոյական թուլութեան։ Այդ բաւական չէ, մենք նրանից՝ երկրորդ անգամ պատահելուս հաշիւ ենք պահանջում թէ նա ինչպէս ծախսեց այն երկու կոպէկները, որ տարաւ մեզնից իր անձնասիրութեան, իր հոգեկան անդորրութեան գնով։

Եւ մենք հրաշքներ ենք պահանջում և մենք ցանկանում ու պահանջում ենք որ Եւրոպան հետաքրքրուի Տաճկա-Հայաստանով և դեռ մեր բանաստեղծները ապերախտ են անուանում Եւրոպային, որ նա մեզ աչքաթող է անում։

Այդ է պատճառը որ հայի հարստութիւնը միայն մի ցեց է, ուտիչ, որ ապականում է նրա ոգին, բթացնում է նրա զգացմունքները, և շարունակ անցնելով մի ձեռքից միւս ձեռք երբէք չի հասնում հասարակաց սեղանի բարձրութեան արժանաւորութեանը։ Դա հարստութիւն չէ, այլ ոսկի կուռք և նրան պաշտպանողները կռապաշտներ։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ՀԵՐՔՈՒՄԸ

Պետերբուրգի օսմանեան դեսպանատունը ուղղել է «Նովոստի» լրագրին հետևեալ հերքումը.

„A Monsieur le Rédacteur en chef des ‹Novosti›.

Les ‹Novosti› ayant reproduit dans leur numéro du 3 courant (V. S.) une publication erronée parue dans le ‹Daily News› au sujet de Sassoun, l'Ambassade Impériale de Turquie vient prier Monsieur le Rédacteur en chef de vouloir bien rectifier ces assertions sur la base des renseignements officiels qui suivent:

Des brigands arméniens munis d'armes de provenance etrangère se sont réunis à des iusurgés Kurdes pour commettre des méfaits, et ont brûlé et dévasté des villages musulmans sis dans ces parages. Pour donner une idée de la férocité de ces bandes arméniennes il suffit d'ajouter qu'elles ont en outre brûlé vif un musulman après lui avoir introduit dans le ventre des matières fulminantes. Des troupes régulières ont été envoyèes sur les lieux avec ordre de mettre les habitants paisibles à l'abri de toutes ces dépradations, et à l'encontre des calomnies que l'on a débitées par rapport à cette expédition militaire, les troupes impériales ont non seulement protégé et respecté la partie soumise de la population ainsi que les femmes et les enfants, mais encore elles ont, en remplissant loyalement leur devoir, retabli l'ordre et la tranquillité publics à la satisfaction de tous.

On a prétendu aussi que les Kurdes se seraient emparés des meubles, effets et bestiaux des arméniens fugitifs. Tel n'est pas le cas. Ce sont les brigands eux mêmes qui les ont emportés avec eux dans les montagnes avant de se mettre en révolte et confiés à la garde de leurs acolytes Kurdes.

Il n'est pas non plus vrai qu'il y ait eu enlévement par les Kurdes de plusieurs femmes arméniennes; ces femmes composant les familles des bandits susnommés se sont rendues de leur propre gré auprés des insurgés Kurdes. En ce qui regarde les villages arméniens qui auraient été détruits, ce sont précisément les arméniens qui ont tout emporté de leur propres villages, avant de se livrer au brigandage.

On a prétendu également que les arméniens seraient opprimés et maltraités par le tribu Kurde Bakrauli. Ce fait est entièrement controuvé; et, ce qui plus est, le malheureux brûlé avec torture par les arméniens faisait partie de la tribu en question.

St.-Pétérsbourg, le 8 (20) Novembre 1894›.

(«Մեծ. պ. խմբագրապետ. «Նովոստի» լրագիրը ներկայ նոյեմբերի 3-ի համա-

ՖԵԼԻԵՏՕՆ

«ՍՈՒՐԲ ԳԷՈՐԳԻ ԶՕՐՈՒԹԻՒՆԸ»

„...հաւատք քո կեցուցին զքեզ..."
Աւետ. Ղուկ. Է. ԾԷ.

1871 թ. հոկտեմբեր, Թիֆլիզ։

Ազնիւ ընկեր,

Որպէս փոխարէն այս օրերս ինձ հասած սիրուն նամակիդ, որ մեծ մասամբ նուիրում ես հարաւային Ֆրանսիայում եղած սուրբ Աստուածածնի նշանաւոր մի ուխտատեղու նկարագրելուն, ուր՝ ինչպէս ասում ես, գրեթէ անհնարին հրաշքներ են պատահում՝ անբուժելի և համարեա թէ մահամերձ հիւանդների, զանազան անդամալոյծների և վերջին *) պատերազմի դաշտից բերուած յուսահատ վիրաւորեալների՝ բժշկութեամբ, թոյլ տուր ինձ, բարեկամ, որ ես էլ մեր հայրենի երկրից պատմեմ քեզ նոյնանման դէպքերից մէկը, որին ես ինքս անձամբ վկայ եղայ երբեմն։

Օրից վեց տարի առաջ՝ 1865 թըւականի Մայիս ամսի վերջն էր։ Դու, սիրելիս, այդ ժամանակ ի հարկէ դեռ Թիֆլիզումն էիր։ Մի կիրակի լուսադէմին՝ երբ արշալոյսի արևի կարմրաւուն ճառագայթները տակաւին չէին լուսաւորել քաղաքիս արևմտեան սահման Մթածմինդա (սուրբ սար) լերան գագաթը և իրանց յուսատու լոյսը դեռ չէին ցոլացրել մեր թաղի տների պատուհանների ապակիների վրայ, եօթանասնից էլ բաւականին անցած մեր հարևան Մոմածողենց Եղիսաբէթը ոտքի ելած, արդէն հագուած, թասակը իւր սարգով գլխին կապած, թխաւուն «փաթաթելուն» փաթաթած և «քիրմանի» իւր սև շալը բարձր ուսերին գցած՝ պատրաստ էր դուրս գալու իրանց «պապական» այն բազմասեան «դարպասից», որ այսօր շատ հազուագիւտ, հին՝ «Աղա-Մահմէդ խանի ժամանակներից մնացած» շէնքերից մէկն է Թիֆլիզ քաղաքում։

Այդ գիշերը «խնամի» Եղիսաբէթը՝ իւր հաստատուն, սրտապինդ բնաւորութեան հակառակ, անդադար մտածելով այս և այլ—թէ առասպելական ու իրական բաների մասին և թէ մանաւանդ շուտ լուսանալու վրայ, անհանգիստ էր եղել՝ զանազան երազներ ես տեսնելով, և գրեթէ մի երկու ժամ չէր հանդարտուել իւր սովորական «խոմփալի» քնով։

Զորս ժամը մօտ էր լրանալուն որ խնամի Եղիսաբէթը՝ իրանց դարպասի մէջտեղի մեծ սեան վրայ ամրացրած «խաչին» զգուշութեամբ մօտենալով, (որովհետև «տանեցիք» դեռ քնած էին) երեսը խաչ հանեց, երեք անգամ ծունր դրեց, «խտակ» մոմեր վառեց, կպցրեց մոմերը խաչի առջև, ջերմեռանդութեամբ համբուրեց, «մտքումը» աղօթք արաւ, հոգով-սրտով աղաչեց խաչին որ իւր «խնդիրքը» կատարէ և ապա թէ դուրս եկաւ տանից, և հաստատ քայլով ու անվրէպ յուսով՝ իւր «գաւազանը» ձեռքին, գնում—անցնում էր այն ծուռն ու մուռը» փողոցներով, որ դէպի Կուր գետն են տանում...

Տէր ողորմեա. արդեօք ո՞ւր և ինչո՞ւ էր գնում խնամի Եղիսաբէթը Կուր գետի կողմը։ Չլինի՞ թէ ջուրն ընկնելու, խեղդուելու՝ երևի կը հարցնես դու։ Ո՛չ, սիրելիս, չէ, մի վախենար. այդպիսի բան չկայ։ Հաստատակամ, կրօնասէր, համբերատար և «պաս պահող» Եղիսաբէթի մտքից, որ իւր մեծ հասակի ընթացքում անդադար ցոյց էր տալիս այս բնաւորոշ յատկութիւնները, այնչափ հեռու էր համանման յուսահատ, խելացնոր մի կամք, որչափ երկինքը երկրից։ Ջուրն ընկնել, խեղդուել՝ ինչ, «հը՞մ, հոգին սատանաներուն չէ տուել»։

Խնդրեմ, նորա ուր գնալու մասին ոչինչ չհարցնենք իրան, որովհետև ոչինչ պատասխան չենք ստանալ նրանից։

Շաբաթ երեկոյեանից նա խօսք էր տուել, «ասած ունէր», ուխտել էր թէ կը համրանայ, անխօս կը մնայ՝ ինչպէս որ ծէսն է, մինչև որ կատարէ իւր խոստացածը։ Նա գնում էր գետի կողմը, որպէս զի մի ջրաղացի անուի տակից նոր և դեռ չգործածուած, կաւէ փոքրիկ մի սափորով ջուր վերանէ «իրանց ազգական» այրի Մ'ակայի քսանումէկ տարեկան «խիստ» հիւանդ Վասոյի համար և բերէ, խմեցնէ նորան աւանդական «լեթօնի ջուրը» *) սուրբ Գէորգի «զօրաւոր անունով». սուրբ Գէորգ որ՝ Եղիսաբէթի և նորան լսող հաւատողների անդրդուելի համոզմամբ, միակ փրկողն է թէ «մուրազի ճանփի վրայ կանգնած խեղճ Վասոյի և թէ ամենքի, ով որ էս զօրաւոր սրբին կու ապաւինէ՝ ամենակարող Աստուծու առաջ բարեխօսելու»...

Մոմածողենց Եղիսաբէթը, որ ոչ թէ միայն մեր թաղումն էր յայտնի իւր յուսահատու, խրախուսիչ խօսքով ու գործով, իւր անսահման անձնուիրութեամբ անխտիր դէպի ամենքը, մանաւանդ իւր բազմաթիւ ծանօթ բարեկամների, ազգականների հիւանդութեան, թշուառութեան ժամանակ, այլ և քաղաքիս միւս լաւ թաղերումն էլ էր հռչակուած՝ գետի կողմը գնալիս, պատահում էր երբեմն իւր հեռու—մօտիկ ծանօթ անձանց եւս։ Սոքա պատկառանքով բարի լոյս մաղթելով նորան՝ հարցումներ էին անում մեր պառաւից, թէ այդպէս վաղ առաւօտ արդեօք ո՞ւր է գնում «դէդի Եղիսաբէթը»։ Բայց սա անձայն, անխօս, նշանացի յայտնելով նրանց իւր մտադրութիւնը՝ գոհացնում և շտապով լռեցնում էր այդ հետաքրքիրներին։ Իսկ քսան րոպէից յետոյ դու կարող էիր տեսնել նորան «իրանց» եկեղեցում իրանից էլ շատ աւելի ծերունի՝ իւր խոստովանահօր—«մեծ տէրտէրի» առջև, որ՝ իսկոյն հասկանալով բանը, նոյնպէս անխօս, անձայն օրհնեց, խաչակնքեց Եղիսաբէթի ձեռքին եղած կարմրաւուն, փոքրիկ սափորով ջուրն ու սուրբ Գէորգի արծաթէ պղտիկ նշանադրոշմը, և ճանապարհ դրեց նորան դէպի իւր բարի նպատակը։

Տասը րոպէ չէր անցել եկեղեցուց դուրս գալուց յետոյ, որ Մոմածողենց այս բարձրահասակ, չոր-չոր, պառաւը՝ իւր սրատես սև աչքերը գետնին խոնարհած, մտքումն երեք անգամ «Հայր մեր» քաղելով, եկաւ—հասաւ Մ'ակայի տան դռանը։

Այստեղ անհանգիստ սրտով, անհամբեր սպասում էր նորան հիւանդի քոյր օրիորդ Մարգարիտը՝ զուարթագոյն դէֆրայ հագած, գեղաչեայ, սիրուն ու անուշ կերպարանքով և առոյգ, հրապուրիչ հասակով, մօտ տասնութինը տարեկան, գեղեցիկ մի համակրելի աղջիկ, որի սև րուն—երկար մազերի գանգուր հիւսակները, ծածանուելով իւր փափուկ կրծքին՝ ասես դիտմամբ թագցնում էին նայողի աչքից նորա՝ եղբայրասէր քնքոյշ սրտի բաբախումն ու շնորհալի կրծքի ել և էջը։ Սորան թէև մեծ ուրախութիւն պատճառեց Եղիսաբէթի երևալը, բայց գիտենալով բանի էութիւնը «լեթօնի» ջրի մասին՝ ոչինչ ձայն, «ծըպտուն» չհանեց և յուսալից ժպիտով՝ նորա հետ միասին, անխօս ու հանդարտօրէն ներս գնաց հիւանդի սենեակը։

Այնտեղ վշտալի մայր Մ'ական, որ բազմաթիւ անքուն գիշերներ անցնելով, աննման սիրով հսկում էր իւր անգին որդուն և որ նոյնպէս անհամբեր սպասում էր իրանց միշտ մխիթարող Եղիսաբէթի գալուն՝ տեսնելով սորան իւր մայրական արտասուալից աչքերով, թախծութեամբ ծռած վիզը իսկոյն փոքր ինչ շտկեց, վերկացաւ Վասոյի անկողնի մօտից, մի քայլ առաջ եկաւ և համարեա ուրախ յոյս էր տածում իւր ջեռմեռանդ սրտում, որ սուրբ Գէորգի զօրութեամբ խնամի Եղիսաբէթի բերած ջուրը անշուշտ կը կազդուրէ իւր «ճար ու մաղաթ» զաւակ Վասոյին և կատարեալ առողջութեան ճանապարհ կը բացանէ նորա համար։

Երեքն էլ միասին անձայն, կարծես պապանձուած, անմիջապէս մօտեցան ուրախ ժպիտ ցոյց տուող հիւանդին և Եղիսաբէթը՝ մի ջերմ համբոյր դրոշմելով Վասոյի տենդոտ ճակատին, և նիհարացած վզին սպիտակ թելով սուրբ Գէորգի արծաթէ փոքրիկ նշանադրոշմը կապելով, տուեց նորան «լեթօնի» ջուրը որ խմէ...

Վասոյի հաւատը անկասկած այժմ արդէն բաւականին վերածնուել էր։ «Առասպել և նախապաշարմունք» ասած բաները, որ առողջ ժամանակ «աւարտածի» ծիծաղն էին շարժում՝ այժմ նորա համար էլ իւր առողջութիւնը վերականգնելու ասես վերջին յոյս էին դառել։ Հիմա էր հասկանում և ուղիղ հոգով ու հիւանդոտ մարմնով իրաւամբ զգում, թէ երբեմն Եղիսաբէթի և իւրայինների հաւատին ծաղր ու կատակ անելով՝ բոլորովին իզուր առարկել և հակառակել էր «սրբերի» մասին նրանց ասած խօսքերին, յաճախ լսելով խնամի Եղիսաբէթից մանաւանդ թէ՝ «որդի, դուն էն անհաւատ պրօտէստանտներու նման մի խօ-

---

*) Ֆրանս-Պրուսական։
Նոր Ծանօթ.

*) Թիֆլիսցիների սովորութեան համեմատ, գիտես՝ բարեկամ, որ այս «լեթօնի ջուրը» բերում—խմեցնում են վաղ առաւօտեան առաւելապէս «լեթօնը փըլած կամ լեղին պատռած» հիւանդ—վախեցածներին։
Հեղ. Ծանօթ.

րում արտատպել է «Daily News»-ից մի անճիշդ տեղեկութիւն Սասունի առիթով. օսմանեան կայսերական դեսպանատունը խնդրում է ձեզ, պ. խմբագրապետ, հերքել այս սխալ տեղեկութիւնները հետևեալ պաշտօնական հաղորդագրութիւնների հիման վրայ.

Հայ աւազակներ, որոնք արտասահմանից զէնք էին ստացած, միացել էին քիւրդ ապստամբների հետ աւազակութիւններ անելու համար, այրեցին և աւերեցին մահմեդական գիւղերը, որ այդ կողմերումն էին գտնվում։ Այս խմբերի գազանութեանց մասին մի գաղափար տալու համար, շատանում ենք յիշելով, որ հայ աւազակները ի միջի այլոց, կենդանի այրեցին մի մահմեդականի, ներմուծելով նորա որովայնի մէջ պայթող նիւթեր։ Կանոնաւոր զօրքեր էին ուղարկուած՝ հրաման ստանալով պաշտպանել խաղաղ բնակիչներին ամենայն անօրէնութիւններից. և հակառակ այն բոլոր զրպարտանքների, որ տարածում էին այս զինուորական արշաւանքի առիթով, կայսերական զօրքերը ոչ միայն պաշտպանեցին և իրենց հովանաւորութեան ներքոյ առան ազգաբնակութեան խաղաղ մասը, կանանց և մանկանց, այլ և բարեխղճութեամբ կատարեցին իրենց պարտքը՝ վերականգնելով, ի գոհութիւն ամենքի, հասարակական կարգը և անդորրութիւնը։

Բացի այս հաւատացնում էին, որ իբրև թէ քրդերը կողոպտել են փախչող հայերի կահ-կարասիքը, ունեցածը և տաւարը։ Իսկապէս այսպիսի մի բան բնաւ տեղի չէ ունեցած։ Իրենք աւազակները իրենց հետ քշեցին տաւարը լեռները, ապստամբութեան սկսուելուց առաջ, և յանձնեցին նոցա ի պահպանութիւն իրենց քիւրդ դաշնակիցներին։

Նոյնչափ անհիմն են և այն հաստատութիւնները՝ իբրև թէ քրդերը փախցրել են բազմաթիւ հայ կանանց. այդ հայուհիք, պատկանելով յիշեալ աւազակների գերդաստաններին, իրենց յօժար կամօք միացան քիւրդ ապստամբների հետ։ Ինչ վերաբերում է հայ գիւղերին, որոնք իբրև թէ կողոպտուած են եղել, իրենք հայերը, աւազակային խումբը մտնելուց առաջ, տարան այդ տեղերից իրենց բոլոր գոյքը։

Այն տեղեկութիւնը, որ իբրև թէ հայերը ենթարկվում են Բակրըլի կոչուած քիւրդ ցեղի ճնշման և յարձակմանց—այդ ևս բոլորովին մտացածին է. այս դեռ քիչ է,—այն դժբաղդ մարդը, որին հայերը ենթարկել են տանջանաց՝ կենդանի այրելով նորան, հէնց այդ ցեղին էր պատկանում։

8-ին (20 ին) նոյեմբերի։
Պետերբուրգ)։

⁂

Կ. ՊՈԼՍԻՑ նոյեմբերի 7-ից հեռագրում են. «Անգլիական դեսպանի խիստ պահանջով Բ. Դուռը յետ առաւ Վանի անգլիական փոխ-հիւպատոսի վրայ բարձած մեղադրանքը, որ իբր թէ նա է գրգռել հայերին կարգութիւններ անելու»։

⁂

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻՑ մեր յատուկ թղթակիցը հեռագրում է մեզ նոյեմբերի 4-ից.

«Երէկ սրբազան Գէորգ եպիսկոպոս Սուրէնեանը հանդիսաւոր պատարագ մատոյց և հոգեհանգիստ կատարեց ի Տէր հանգուցեալ III-րդ կայսեր համար. եկեղեցին լի էր աղօթողներով։

—

«Այսօր տեղի ունեցաւ Թագաւոր Կայսեր պսակադրութիւնը Մեծ Իշխանուհի Ալեքսանդրա Ֆեդօրովնայի հետ. ժողովրդի ուրախութիւնը սահման չունի. աւագ արարողապետի (օբեր-ցերեմօնիմէյստեր) հրաւիրանօք Թեմակալ առաջնորդ Գէորգ եպիսկոպոս Սուրէնեանցը բաղդ ունեցաւ Ձմեռային պալատում ներկայ լինել Նոցին Կայսերական Մեծութեանց պսակադրութեան»։

⁂

Երկուշաբթի, նոյեմբերի 14-ին Նորին Կայսերական Մեծութեան պսակադրութեան առիթով ու Այրի Կայսրուհու Մարիա Ֆէօդօրովնայի ծննդեան տօնին քաղաքը զարդարուած էր գոյնզգոյն դրօշակներով։ Թիֆլիզի բոլոր ազգերի և դաւանութեանց եկեղեցիներում գոհացողական մաղթանքներ կատարուեցան։ Քաղաքը երեկոյեան լուսավառուած էր։

⁂

«Արձագանքի» վերջին համարում մենք հրատարակեցինք, թէ ինչ գիտողութեանց հիման վրայ հարուցուած է Թիֆլիզի մաքսատան փակելու խնդիրը։ Այժմ ծանօթացնում ենք մեր ընթերցողներին Թիֆլիզի վաճառականութեան գիտողութիւնների հետ, որ՝ վաճառականների ընդհանուր ժողովի նոյեմբերի 4-ի օրագրութեան համաձայն, նորա աւագ պ. Գ. Դաւթեանցը և նորա օգնականներ Գ. Ցակոբեանը և Կ. Ալիխանեանը ներկայացրել են եւմտից պ. նախարարին և նախարարաց խորհուրդի պ. նախագահին ի նկատի առնելու։ Թիֆլիզի վաճառականները ասում են, որ Բաթումի և Թիֆլիզի մաքսատների տեղեկագրերից և հաշիւներից երևում է, որ Բաթումում մաքսից մաքրւում են միայն երկաթեղէնը, պողպատը և այլն, որոնք բերւում են արտասահմանից Բագուայ գործարանատէրերի համար, իսկ մնացած բոլոր ապրանքները գալանտէր, մօդայի, դեղատնների, քիմիական, այլ և խըմիչքները՝ բոլորն էլ մաքրւում են մաքսից Թիֆլիզում, որովհետև նոցա ապսպրողը՝ Թիֆլիզն է։

Անդրկովկասեան տրանզիտը խափանելուց յետոյ, այն է 1883 թ.—Թիֆլիսի մաքսատան շրջանառութիւնը մնում է անփոփոխ, այսինքն ամենայն տարի մաքրւում է 1,000,000 ապրանք և մաքս է հատուցանւում 400,000 ռ.։ Թիֆլիզի վաճառականութեան շահերը պէտք է 'ի նկատի ունենալ, որովհետև այս քաղաքում առաջին և երկրորդ գիլդիայի վաճառականների թիւը հասնում է 770-ի, զանազան մեծ և փոքր գործարանների, ֆաբրիկների և արհեստանոցների թիւը հասնում է—116-ի, իսկ սոցա տարեկան շրջանառութիւնը 100,000,000 ռուբլու։ Բացի այս պէտք է գիտենալ, որ թէ գործարանատէրը, թէ վաճառականները՝ ապրանքները մաքրում են մաքսից ոչ թէ միանուագ, այլ մաս առ մաս՝ թողնելով աւելի մեծ քանակութիւն մաքսատան մէջ, իսկ եթէ մաքսատունը տեղափոխուի Բաթում, այն ժամանակ մեծ դժուարութիւններ առաջ կը գան վաճառականների համար, որովհետև Բաթումում քիչ շատ երկար ժամանակ ապրանքներ պահելը անկարելի կը լինի նորա սաստիկ խոնաւութեան պատճառով, որ մինչև անգամ հասնում է տների երկրորդ ու երրորդ յարկերը։ Վաճառականները զրկուած լինելով ունենալու իւրեանց մերձ մաքսատուն, ստիպուած կը լինին դիմելու Բաթումում ապրող կոմիսիոներներին, որ բաւական թանգ կը նստի, հետևաբար մանր վաճառականները կը դատարացնեն իւրեանց գործերը և արտասահմանեան ապրանքների առևտուրը կը մնայ մի քանի «մօնօպոլիստների» ձեռքում։ Այս հետևանքը միակերպ վնասակար կը լինի թէ ազգաբնակութեան համար, որովհետև ապրանքների գները կը բարձրանան, թէ նոյն իսկ պետական գանձարանի համար, որ կը զրկուի գիլդիական տուրքերի մեծ քանակութիւնից։

Ահա այս է Թիֆլիզի վաճառականաց գլխաւոր պատճառաբանութիւնը, որին միացաւ և պ. քաղաքագլուխը, ուղարկելով իւր կողմից իսկ. գաղ. խորհ. Բունգէին հեռագիր՝ յետաձգելու նախարարաց խորհրդի մէջ մաքսատան խնդիրը, մինչև կը ստացուի մեր վաճառականութեան ներկայացուցիչների բողոքը։ Այժմ լսում ենք, որ եւմտից պ. նախարարից տեղեկութիւն է ստացուել, թէ մաքսատան փակման խնդիրը առաջիկայ յունվար ամսից առաջ չի քննուի։

⁂

1896 թուին Նիժնի-Նովգորոդում կայանալիք ցուցահանդէսին մասնակցելու համար 2000-ից աւելի յայտարարութիւններ են ստացուել կարգադրիչ յանձնաժողովի անունով։ Այդ բոլորի մէջ Ֆինլանդիայից կայ ընդամենը 11 յայտարարութիւն, իսկ Կովկասից և ոչ մի հատ։

⁂

Վերջին ժամանակներս վրաց մի քանի գիւղերում նկատւում է մի հետաքրքրական երևոյթ. շատ գիւղեր մերժում են պահպանել եկեղեցական-ծխական դպրոցները, որոնց առաջ նպաստում էին նիւթապէս և պահպանում։ Այդպէս օրինակ, ինչպէս հաղորդում է «Նովոյէ Օբօզր.», Գօրւայ գաւառի մեծ և հարուստ Մօխիսի գիւղը, որ ունէր եկեղեցական ծխական դպրոց և որի համար գիւղացիք մինչև անգամ առանձին տուն էին շինել—այժմ մերժում է պահպանել դպրոցը։ Այդ առիթով Ն. Նադիրձէ քահանան մի նամակ է տպագրել «Իվերիա» լրագրում, որի մէջ բացատրում է թէ չնայելով հոգևոր իշխանութեան և «ինտելիգենտ ստարշինայի» (տանուտէրի) բոլոր ջանքերին և խնդրանաց, գիւղացիք բացէ ի բաց մերժում են իրենց որդիներն այդ ուսումնարանն ուղարկել և եթէ մի գիւղացի իր որդին ուղարկում է, ենթարկւում է իր համագիւղացիների սպառնալիքներին ու ատելութեան։ Մանրամասն քննութիւնը երբ թէ ցոյց է տուել որ գիւղացիք ներկայ դէպքում գործում են հայր Ձիօ Մտիուլով քահանայի դրդմամբ... Չարևան գիւղերը (օրինակ Վական), որոնք ազատ են այդպիսի վնասակար ազդեցութիւնից, ընդհակառակն, կատարեալ պատրաստականութիւն են ցոյց տալիս դպրոցներ բանալու։

⁂

Ռուսաց սինոդը վճիռ է կայացրել, որ Ֆինլանդիայում եղած բոլոր ռուսական տարրական դպրոցները փոխարկուին եկեղեցական ծխական դպրոցների։

⁂

«Նովոյէ Վր.» կարդում ենք.—«Այսօր (նոյեմբ. 8-ին) Պետերբուրգ ժամանեց Վրաստանի և Իմերէթի հայոց վիճակաւոր առաջնորդ Գէորգ եպիսկոպոս Սուրէնեանը, որ նշանակուած է ներկայացուցիչ ամենայն հայոց Ծայրագոյն Պատրիարքի և Կաթուղիկոսի։ Նորին Գերապատուութիւնը պիտի ներկայ լինէր հանգուցեալ Աղէքսանդր III կայսեր թաղմանը, բայց ուշացել է ռազմավիրական ճանապարհի վրայ հանդիպած արգելքների պատճառով։»

⁂

Փարիզից մեզ գրած մի նամակից քաղում ենք հետևեալ տողերը՝

«Կարծեմ դուք արդէն տեղեկութիւն պիտի ունենաք, որ Կ. Պօլսեցի մեր հայրենակից օրիորդներից մէկը՝ Տամատեան ազգանուամբ (Mademoiselle Damad) տեղոյս Պօլ Օլէնդօրֆի գրավաճառանոցի հրատարակութեամբ՝ լոյս ընծայեց մի վէպ ֆրանսերէն լեզուով «Une jeune fille» վերնագրով, որ պսակուած է l'Académie Française-ի մրցանակով և որ ահա նորերս երրորդ հրատարակութեամբ է լոյս տեսնում և արժէ 2 ֆ. 75 ս.։ Որ վէպիս բովանդակութիւնը հետաքրքրքիր և գրաւիչ է գրական արժանաւորութեամբ հանդերձ՝ l'Académie Française-ի մրցանակը ապացոյց կարող է լինել, որ հազիւ է վիճակվում վիպագիրներին ձեռք բերել»...

⁂

Դեկտեմբերի կիսում պետական կալուածների նախարարի նախագահութեամբ խորհուրդ է հրաւիրվում որ պէտք է մշակի հետևեալ հարցերը.—նահանգական և գաւառական գիւղատնտեսական ժողովների կազմակերպութիւնը, գիւղական հասարակութեան մէջ դաշտերի և այգիների կարկուտից պաշտպանելու միջոցներ տարածելը։ Գիւղատնտեսական վիճակագրութեան բարւոքումն և այլն։

⁂

Պետական խորհրդի մէջ վճռուել է, որ Բարձրագոյն գիւղատնտեսական դպրոցի աշակերտները վայելեն զինուորագրութեան ժամանակ առաջին կարգի արտօնութիւն. այս վճիռը հաստատելով պետական խորհուրդը միևնոյն ժամանակ սահմանել է որ բարձրագոյն դրամատիքական դպրոցի աշակերտներն իրաւունք ունենան զինուորագրական վիճակ հանելը յետաձգել մինչև 22 տարեկան հասակին հասնելը։

⁂

Մայրաքաղաքի լրագրները լսել են որ պետական կալուածների և երկրագործական նախարարութիւնը վճռել է 1895 թուին տնայնագործութիւնն Ռուսաստանում զարգացնելու համար յատկացնել 80 հազար րուբլի։

⁂

ՆԱՄԱԿ ՈՒՍԹՐԻՑ

—

Պ. Խմբագիր.

Առաջին պատեհութեամբ կը ներկայանամ և թոյլտուութիւն կը խնդրեմ Ձեր թերթի միջոցաւ պատասխանել «Մշակ» № 101 թուոյն մէջ տեսնուած Ամերիկայի հայոց համար ըրած յանդգնութիւնն. ուստի կը խնդրեմ Ձեր թերթի մի քանի տողերու զոհողութիւնն.

Բնական է որ ամեն մի պաշտօնեայ պարտաւորեալ է իր պաշտօնի դէմ եղած որ և է խոչընդոտներու ուղղութեան համար դիմադրել, և մենք անարժանաբար, երբ թանգարանապետութեան պաշտօն կը վարենք, անշուշտ պարտաւորեալ էինք դիմադրել թանգարանի վարչութեան դէմ եղած ամենաչնչին հակառակութեանց կամ սխալանաց առաջքն առնուլ, ոչ թէ միայն Ուսթրի Թանգարանի վարչութիւն այլ եթէ գտնուէր Ամերիկայի ամենափոքր village (գիւղաքաղաք)-ի մէջ հայոց թանգարանի միութիւն։ Քանի որ քաղաքէս յանուն թանգարանի հեղինակների դիմում ընող անձն անճանաչ մին է, որոյ անճանաչութիւնը վաւերացուած էր տեղւոյս հոգաբարձութենէն։ Լրագրական իւրաքանչիւր էջերու մէջ ստէպ Աւետարանի խօսքերու կատարումն մեծ զարմանք պատճառած է, ինչպէս «Մըշակի» № 101 թուի մէջ երևեցաւ «Մըշակի» խմբագրութեան կողմէն։ Ամերիկայի Հայոցս «իրարու միս ուտող» կոչել այդ տողն կը հաստատէ Աւետարանի այն խօսքն թէ «իւր աչքի մէջի գերանը չտեսնար, բայց ուրիշին աչքէն շիւղը հանել կուզէ»։ Արդեօք այդչափ հետամուտ եղած է «Մշակի» խմբագիրն Ամերիկայի հայոց կեանքին, որ գիտցած է իրարու միս ուտելն. մինչդեռ երբ «Արձագանք»կարդացուի՝ այնուհետև զզուանք կը պատճառէ այլ ևս «Մշակ» անուն թերթը մինչև իսկ տեսնալն, որնոր քիչ տարիներ յառաջ ցանկալի եղած էր ընդհանրութեան։ Եւ այս ըսելովս չէ նըպատակս լրագրին հարուածել, այլ՝ իբրև հայ անհատ կը հրաւիրեմ «Մշակի» գաղափարի ուղղութիւն առ Ամերիկաբնակ հայոցս, որոնք եթէ իրարու միս ուտող են, որուն կարելի է դարման ընել, բայց տակաւին իրարու ոսկոր կրծելով չեն ջանար փշրել, որոյ դարմանը շատ դժուարաւ կըլլայ և հարկ չկայ պարզելու թէ ովքեր են ատոնք. բայց ատոնց բոլորին եզրակացութիւնը կարդալ «Արձագանքի» № 103 և 104 թիւերու ֆէլիէտօնը. և ինչպէս «Մշակ» կուսակից կը ներկայանար նոյն իր 101 թուի մէջ Նշան Կարապետեան անուան վրայով տուած ազդարարութեան համար ըրած պաշտպանութիւնն. ըստ իս «Մշակի» գրածներն ոչինչ են, բայց միայն նորա նախորդ հիմնադիր և տնօրինի անուան վրայ արարատներ բերող, որ մինչև ցայժմ երես պարզելու համար նրա անունը

սի, քեզ չի սազ գայ, դուն հօ լաւ տղայ ես»։

—

Այրի Մակայի ընտանիքը՝ ինչպէս որ ասածներիցս կարող ես գուշակել, բարեկամ, բաղկացած էր երեք հոգուց.—Նախ ինքը Մական՝ քառասուն տարեկանին մօտ սիրունատես մի կին, որ իւր բարքով ու վարքով և աշխատասիրութեամբ օրինակելի մի մայր էր իւր որդոց համար, որոնց հայր «ուստա» Կարապետ Արդարեանը (վարպետ ակնագործ)՝ տասներկու տարի առաջ վախճանուելով, երկու փոքրահասակ որբեր էր թողել իւր ամուսնուն մի չնչին ստացուածով,—և ապա այդ երկու որբը՝ Վասոն ու Մարգարիտը։ Սոքա իրանց սիրելի մօր անխախտ սիրով և անդուլ հոգացողութեամբ խնամուելով՝ եկել, հասել էին այժմ այդ առոյգ հասակին՝ մէկը—ինչպէս ասեցի, քսանումէկ և միւսը տասնուինը տարեկան դառնալով։

Բայց դժբախտաբար հինգ ամսից աւելի էր որ իւր մօր ու քրոջ միակ յոյսն ու ապաւէն այդ Վասոն հիւանդ պառկած էր սպառիչ անկողնում մի ինչ որ յուսահատիչ հիւանդութեամբ՝ անհուն կսկիծ պատճառելով իւրայիններին իւր անչափ գունատ, համարեա թէ դեղնած, նիհար դէմքով ու մարմնով։

Խեղճ տղան երեք տարի շարունակ՝ ինքը տակաւին դպրոցի աշակերտ, առոյգ պատանեկի բաւականին առողջ կազմուածքի տէր՝ Թիֆլիզցի մի քանի ընտիր հայ ընտանիքներում աշխոյժութեամբ դասեր աւանդելով, որդիական երախտապարտ զգացմամբ՝ սիրով օգնում էր մօրը «տուն պահելու մէջ», որին աշխատասէր, պարկեշտասուն Մարգարիտն էլ իւր չափով մասնակից էր լինում՝ անհրաժեշտ օգնական հանդիսանալով իւր անբաժան սիրելիներին։

Եւ մինչդեռ մի տարի առաջ՝ 1864 ին մեծ յաջողութեամբ աւարտելով Վասոն քաղաքիս միջնակարգ դպրոցներից մէկի ամբողջ դասընթացը, բանն այնպէս էր բերել որ իրանց խնայողութեան սուղ միջոցների շնորհիւ կարողանայ համալսարան ևս գնալ՝ անողորմ հիւանդութիւնը, վերջերս մանաւանդ, գրեթէ անյաղթելի մի արգելք էր դառել նորա մարդավայել ցանկութիւնն իրագործելուն։ Ասում եմ անողորմ հիւանդութիւն, անյաղթելի արգելք, որովհետև Թիֆլիզցի «հեաքիմ բաշի» բժիշկները *) ձեռք էին վերցրել հիւանդից՝ թողնելով խեղճ Վասոյի դրութիւնը փոփոխական բախտի անակնկալ բերմունքին։ Միայն «Կռունկ» ամսագրի աշխատակից՝ քեզ ծանօթ պարոն բժիշկ Բաստամեանն էր, որ իւր բարի բնաւորութեան համեմատ՝ դարձեալ շարունակում էր այցելել հիւանդին և «մասլահաթ» անելով իրանց վաղեմի հարևան «պատկառելի պառաւ Մոմածողենց Եղիսաբէթի հետ», թէ դեղ և թէ առաւելապէս խորհուրդ ու սիրտ էր տալիս հիւանդ Վասոյին, սորա մօրն ու քրոջը՝ որ «ղօչաղ կենան, միամիտ լինեն, դեղն էլ խըմեցնին, գիփ կու անց կենայ, դէպի Եղիսաբէթն էլ գիտէ որ գրուստ եմ ասում, թող սորան լսին միշտ և ասածներն էլ կատարին, բան չկայ, Աստուած ողորմած է»...

—

Հէնց որ Վասոն իւր նիհարացած՝ տաք, տենդոտ ձեռքերով առաւ ծորուտ սափորը Եղիսաբէթից և կատարեալ մի հաւատով՝ մօտեցնելով իւր պապակած շրթունքներին «մեծ տէրտէրի օրհնուած այդ «լիթօնի» ջուրը, խմեց սուրբ Գէորգի անունով և ապա՝ ինչպէս պէտք է, փոքր ինչ թաց արաւ, լուաց այդ սառը ջրով իւր դալկացած աչքերը, փոքրացած երեսն ու վիզը՝ իսկոյն նորա տենդոտ ամբողջ մարմինը «փշաքաղուելով» այնպիսի զովացուցիչ մի ազդեցութիւն զգաց, այնպէս «դիւր եկաւ» նորան, որ մինչև այդ օրը բժիշկների տըւած ոչ մի դեղի ազդեցութեան հետ չէր կարելի համեմատել...

Եւ ահա Եղիսաբէթի, Մակայի ու Մարգարտի՝ լեզուները, որ այդ աւանդական ջրի անիմանալի զօրութեամբ կապկապուած էին՝ անմիջապէս բացուելով, սկսեցին խօսել, սիրտ տալ հիւանդին և աւելի ևս ամրացնել նորա յոյսն ու հաւատը՝ հասկացնելով թէ սուրբ Գէորգի ողորմած բարեխօսութեան շնորհիւ այդ օրհնուած ջուրն է, որ իւր հիւանդութիւնից վախեցած Վասոյի «լիթօնը» իւր տեղը կը բերէ, թէ դա կը բացանէ նորա կապած ու կորած ախորժակը և անկասկած շուտով կը կազդուրուի նա և կ'առողջանայ իւր անգութ ցաւից...

Առաջին խօսողը ի հարկէ խնամի Եղիսաբէթն էր, որի ճարտար և միանգամայն քաղցրախօս, հեղինակաւոր խօսքը մեծապէս ազդում և խրախոյս էր տալիս հիւանդին, և ապա երախտաւոր մայր Մական և սիրելի քոյր Մարգարիտը, որոնք անթերի ձայնակցում էին նորան։—Մի շաբաթից յետոյ Վասոն այնքան կազդուրուած կը լինի, խօսում էր Եղիսաբէթը իրան յատուկ համոզիչ եղանակով՝ բացատրելով իւր միտքը հիւանդի առջև, որ բոլորն էլ միասին կարող են մի լաւ, հանդիսաւոր գլորուող, փափուկ կառք նստել և անպատճառ գնալ, տանել «երեխին հէնց սրբի դռանը»՝ իրանց ուխտը կատարելու համար։ Բախտ գուշակող գրբացն էլ՝ Եղիսաբէթի տեսած ու պատմած երազի համաձայն, Վասոյի աստղի գիրը բանալով՝ կարդացել և պատուիրել էր, որ անշուշտ այդպէս պէտք է անեն։ Իսկ «Բաստամենց դօխտուրն էլ» իւր կողմից լիովին հաւանութիւն էր տուել Եղիսաբէթի ասած «այդ օդափոխութեանը, որ գուցէ բարերար և բուժիչ ազդեցութիւն ունենայ խեղճ տղայի ջոնջոռ հիւանդութեան վրայ»։

Եւ իրաւ՝ հազիւ թէ վեց օր էր անցել այս խօսակցութիւնից յետոյ, որ Վասոն՝ հետզհետէ փոքր ինչ ոյժ ստանալով, միւս կիրակի վաղ առաւօտեան (անիրաւ հիւանդութիւնը խեղճի քունն էր կոտրել) բոլորի օգնութեամբ կարողացաւ մի կերպով կառք նստել և՝ փափուկ բարձերի վրայ թեք ընկած, հանգիստ «տեղաւորուել» նորա մէջ իւրայինների հետ միասին։ Եւ չնայելով այս օդափոխութեանը հակառակ խօսողներին, որ կարծում էին, թէ այսպիսի վտանգաւոր հիւանդին (ասում էին թոքախտ է) «խաչի դուռը» տանելով՝ աւելի ևս կը մօտեցնեն դժբախտ Վասոյին սև մահուան գիրկը՝ Արդարեան ընտանիքը, Եղիսաբէթի և սորա քեռորդի—«ղօչաղ տղայ, ամեն բան գիտցող-բաշարող», հանգուցեալ «ուստա» Կարապետի փոխ-վարպետ, եռանդուն Սողոմոնի ապահով առաջնորդութեամբ՝ ամեն բան կարգին պատրաստ, ճանապարհ ընկան դէպի նըշանաւոր ուխտատեղին։ Այս սրբավայրը հասան նրանք հետևեալ օրը, երեկոյեան ժամին՝ ճանապարհորդելով այդպէս մօտ երկու օր, նկարչական տեղերի և գիւղերի միջով՝ մի այնպիսի ժամանակ, երբ ամառնամտի պայծառ եղանակն էլ մեծապէս նպաստում էր նրանց յուսալից ուղևորութեանը դէպի իրանց սրբազան նպատակը...

—

Եղիսաբէթի երազած և գրբացի գուշակած «սպիտակ» սուրբ Գէորգի ուխտատեղին՝ ընդարձակ անտառով շրջապատուած այս բարձրադիր, հինաւուրց վանքը հիւրընկալ, որտեղից նայողին գրեթէ մի ամբողջ գաւառի տեսարանն է ներկայանում, անհուն, կապտագոյն մի հորիզոնով՝ այնպիսի հիանալի, բարեխառն—կազդուրիչ օդ ունի և այն տեսակ սառնորակ, առողջարար աղբիւրներ ու կարկաչահոս, վճիտ առուակներ, որ մեր Թիֆլիզին մօտ եղած ամարանոցներից ոչ մէկին չես կարող նմանեցնել, բարեկամ։

Մեծազօր բնութիւնը իւր առատ շնորհքը ասես անխնայ թափել էր այս վաղուց ի վեր Աստուծուց օրհնուած սրբավայրի վրայ։ Անտառապատ ուխտատեղւոյս բնութեամբ հարուստ և ընդարձակ շրջակայքը՝ իւր բազմաթիւ գիւղերով, բարձր ու ցածր լեռներով, անդնդախոր ձորերում խոխոջող վտակներով, ծաղկազարդ հովիտներում սփռուած կանաչ մարգերով և սիրուն արօտրայքի դաշտերով այն հրաշալի, նկարչական տեսարաններից մէկն է, սիրելիս, որ՝ ինչպէս գիտես, սակաւագիւտ մի բան չէ մեր հայրենի երկրի այլ և այլ կողմերում։

Մինչդեռ մի կողմից զովարար հովը՝ տեղ տեղ երևցող շոճի ու թմբի ծառերի ապդարար հոտը միախառնելով գեղեցիկ անտառի միւս բազմատեսակ ծառերի միջով շնչող զեփիւռին, մշտանորոգ մի եդեմ էր մատակարարում այս վանքում բնակւողներին, միւս կողմից գոյնզգոյն թռչունների ծլվլոցը և մանաւանդ անուշաձայն սոխակների դայլայլիկը՝ բազմերանգ ու հոտաւէտ ծաղկանց անուշ բուրմունքի հետ միասին, սքանչելի մի օթևան էին ընծայում այն ամեն մարդուն, որ կը ցանկանար այցելել այս սրբավայրը և վայելել սորա կազդուրիչ և կենսատու բնութեան բոլոր շնորհքը. սրբավայր, որի կարգն ու սարքը, շէնքն ու կայքը և օրինակելի մաքրութիւնն ու կարգապահութիւնը ամեն բանի մէջ ուշադիր այցելուին ցոյց էին տալիս, թէ

---

*) Դու լաւ գիտես, սիրելիս, որ այն ժամանակները «բժշկապետ» տիտղոսը՝ բժիշկների գլխաւորին տալով, տակաւին չէր ընդհանրացել այդ բառը մեր մէջ և ամեն մի փոր լուծող «միքստուրա» դեղագրող «դօխտուրին» դեռ չէին յատկացրել և մեծարել այդ առաջադիմական տիտղոսով, ինչպէս որ վարվում են ներկայումս։ Նոր Ծոց.

լրագիրն իր ճակատը կը կրէ, այն է՝ հանգուցեալ Գրիգոր Արծրունու։

Ընդունեցէք և այլն

Կիրակոս Սամուէլեանց։

⁂

Ներքին գործոց նախարարութիւնը որոշել է որ մէկի կալքի վրայ մնացած պարտքը չէ կարող պատճառ լինել զրկելու նրան քաղաքային ընտրութիւններին մասնակցելուց, եթէ միայն նա մտցրուած է ընտրողական ցուցակների մէջ իբրև գիլդիական հարկ վճարող։

⁂

Ստացանք «Հրատարակչական Ընկերութեան» երկու նոր հրատարակութիւններ.—1) Համլէտ ողբերգութիւն Շէքսպիրի, թարգմանութիւն անգլիերէնից Յովհաննէս-խան Մասեհեանի և Ճիլոնի կալանաւորը Մօրից Հարդմանի, թարգմանութիւն ռուսերէնից Կ. Գիւլնազարեանցի։ Յովհաննէս խան Մասեհեանի թարգմանութիւնը, ինչպէս մեզ թուաց առաջին տպաւորութիւնից և թեթև աչքի անցնելուց, պիտի մի նշանաւոր նորութիւն լինի մեր գրականութեան մէջ և մենք նրա վրայ կանգ կ'առնենք «Արձագանքի» մօտակայ համարներում՝ հնար եղածին չափ մանրամասն։

⁂

Բարձրագոյն հրամանով նոյեմբերի 15 ից թոյլատրուած է ներկայացումներ տալ կայսրութեան բոլոր թատրոններում։

⁂

Ինչպէս յայտնի է երկաթուղիների վրայ արտօնուած տոմսակներով երթևեկելու իրաւունք է տրուած պետական դպրոցների բոլոր աշակերտներին և աշակերտուհիներին։ Ճանապարհների հաղորդակցութեան նախարարութեան մէջ հարց էր բարձրացրած, որ այդ արտօնութիւնը վայելեն նաև մասնաւոր դպրոցների սաները։ Հարցը վճռուած է բացասական մտքով և մասնաւոր դպրոցների աշակերտները զրկուած են արտօնուած տոմսակներով երթևեկելու իրաւունքից։

⁂

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍԻՑ հաղորդում են Վիեննայի «Politische Correspondenz» լրագրին, որ ռուսաց դեսպանատան վերջին ժամանակներս արած պահանջների հիման վրայ, տաճկական կառավարութիւնը 57000 տաճկական լիրա է վճարել իբրև պատերազմական տուգանք ռուսաստանցի վաճառականների վնասը հատուցանելու համար։ Բոլոր վնասը գնահատուած էր 250,000 ֆնտ. լիրա, որից 200,000-ն արդէն վճարուած է, իսկ 50,000-ը մնում է։ Երևի այդ 50,000-ն էլ կը վճարի տաճիկ կառավարութիւնը մի 50 հայ գիւղեր քանդելուց յետոյ։

⁂

Կայսերական գիտութեանց ճեմարանում առաջադրուած է մրցանակ այն անձանց համար, որոնք յանձն կ'առնեն կազմել նոր դասագիրք և քերականութիւն (առանց լատիներէն տառերի գործածութեան) արիական ծագումն ունեցող այն լեզուների, որոնց ուսումնասիրութեան համար ռուսաց լեզուով գրուած բաւարար օժանդակ դասագրքեր չկան։ Մրցանակն ապահովուած է 13,122 րուբլով, որ նուիրել է ճեմարանին հանգուցեալ Ա. Կօժեվնիկովը։

⁂

Ժողովրդական լուսաւորութեան նախարարը նահանգապետներին ուղարկած մի ընդհանուր շրջաբերականով հաղորդել է թէ ինքն անհրաժեշտ է համարում, որ նահանգական ատեաններում քաղաքային խորհուրդների դպրոցների վերաբերեալ վճիռների քննելու ժամանակ հրաւիրուեն ժողովրդական դպրոցների տեսուչները կամ լուսաւորութեան նախարարութեան այլ աստիճանաւորները կարևոր բացատրութիւններ տալու համար։

⁂

Գիւղերում հրդեհ ծագած ժամանակ առ հասարակ գիւղացիք անզօր են լինում մրցելու դժբախտութեան դէմ, չունենալով հրդեհաշէջ մեքենաներ։ Այժմ ներքին գործոց նախարարութիւնը թոյլ է տուել գէմստվօներին գանձարանից առանց տոկոսի հարկաւոր եղած դրամագլուխը վերցնել փոխարինաբար հրդեհաշէջ մեքենաներ գնելու նպատակով։

⁂

Նոյեմբ. 11-ի գիշերը Թիֆլիզում անյայտ յանդուգն չարագործներ կողոպտել են Օրթաճալի կողմը գտնուող յունական եկեղեցին։ Չարագործները տարել են եկեղեցու բոլոր արժէքաւոր զարդարանքները, շուրջառները և ոսկեայ ու արծաթի սրբազան անօթները։ Նոյնպէս կոտրել են գանձանակի արկղիկները և տուփերը և հանել նրանց միջի փողերը։ Աւազակները կոտրել են եկեղեցու դուռը։ Մինչև այժմ չարագործները չեն գտնուած։

⁂

ՆԻՒ-ԵՈՐԿԻ Թանգարանի միութեան խնամակալութիւնը խնդրում է մեզ հրատարակել իր հետևեալ ազդը. «Հայ երիտասարդաց Թանգարանի միութիւնը իւր հինգերորդ տարեշրջանի եռամսեայ երկրորդ ընդհանուր ժողովի մէջ տեղեկանալով որ վերջերս «Մշակ» լրագրի մէջ մի ոմն Ն. Կարապետեան մի Ազդ հրատարակելով նուէրներ խնդրուած է խմբագրների հրատարակութիւններէն և հեղինակների երկասիրութիւններէն յօգուտ Ամերիկայի պանդուխտ հայերի և այլն։

Նկատելով որ առհասարակ այսպիսի դիմումներ հաստատուած և հրատարակուած միութիւնների նախաձեռնութեամբ կըլլին, որոշեց հրապարակաւ ծանուցանել մի քանի լրագրաց միջոցաւ, թէ Ն. Կարապետեանի այդ խնդրանք Նիւ-Եորքի Թանգարանի միութեան գիտակցութեամբ չէ եղած։

Կը խնդրենք որ ձեր պատուական լրագրի մէջ շնորհ անէք ծանուցանել զայս, և կը խնդրուի նաև յարգելի խմբագրներին և հեղինակներին օժանդակել միութեանս որ նպատակ ունի շրջակայ հայ գաղթականութեան մտաւոր զարգացման նպաստել իւր կարողութեան չափով. մասնաւորապէս կը խնդրուի էջմիածնի «Արարատ» ամսագրի խմբագրութենէն։ Նուիրատուներ եթէ կը հաճեն ուղարկեն ուղղակի Միութեանս Թանգարանապետի հասցէին։

H. Bhooljian № 2792, S th. Ave,
Neue-York bity
U. S. of. America.

Խնամակալութեան Յանձնաժողով։

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ

ՍԱԼՄԱՍՏ, 23 Հոկտ.

(Թղթակցութիւն «Արձագանքի»)

Մի ժամանակ Պարսկաստանի հայ ժողովուրդը լրագիր տեսնելիս հեգնութեամբ կասէր թէ սուտերի մի հաւաքածոյ է. ամեն ինչ, որ լրագրում կը գրուէր, նրանց անհաւատալի կ'երևար։ Այժմ մեր խաւարամիտների օրգան «Մշակ» լրագիրը կարծես թէ ժողովրդի այդ նախապաշարումը հաստատելու ջանքեր կանէ և այդ կերպով մեր հազիւ արթնցող և ընթերցասիրութեան վարժուած հասարակութեան դարձեալ զզուեցնում է։ Ի սէր Ալլահի, բաւական է ձեզ, որ Կովկասի գործերով զբաղէք, մեզ թողեցէք մեր Ատրպատականի գործերը։ Միթէ Սալմաստի կամ Թաւրիզի ժողովուրդը անբաններ մի հաւաքածոյ էք համարում, որ ձեր ուզածին պէս նրանց այնպիսի գործեր անել կը տաք, որից երբէք տեղեկութիւն չունին։ Շատ քիչ շաբաթ կը պատահի, որ «Մշակի» թերթեր ստանալուս պէս նորա մէջ մեծ մեծ սուտեր չգտնենք մեր երկրին վերաբերեալ։ Վեր առէք «Մշակի» № 111-ը, «Նամակ Պարսկաստանից» վերնագրի տակ կ'իմանաք, որ թրքաց համիդիէները յարձակուել են Խոյի վրայ, կառավարութիւնն հայերին զէնք է բաժանել, մի քանի օր յետոյ այդ քիւրդեր ուրիշ ճանապարհով Սալմաստի վրայ յարձակուելով հին քաղաքը պաշարել են, երկու օրուայ ճանապարհ հեռի եղող Խոյի հայերը հալածում են հին քաղաքը պաշարող քիւրդերին մինչև Տաճկաստանի խորքը և հայոց այդ հերոս հայեր իրենց վրէժը լուծելու համար քիւրդերի գիւղեր աւերելով, կողոպտելով վերադառնում են։ Մարդ կարծում է, թէ կարդացածը վէպ է կամ առասպել։ Մենք որ Սալմաստեցի ենք, հին քաղաքի կողքին բնակւող, յայտարարում ենք ամբողջ աշխարհին թէ «Մշակի» այդ գրածները բոլորովին սուտ են և գրողի խելապատակի մէջ միայն գոյութիւն ունին։ Լաւ է որ «Մշակը» ընտրութիւն անէ իրեն հասած թղթակցութիւններին, մենք կարծում ենք, թէ Սալմաստի և Խոյի հայերին այդպիսի արշաւանքներ վերագրողներ ուրիշ մանածներ ունին ներկելու։

«Մշակը» իր հրատարակած սուտերին հերքումներ բազմիցս հրաժարուել է տպելու, որ ի հարկէ հազիւ թէ քաղաքացիական քաջութեան ապացոյց լինի։

Պ. Խմբագիր, Դուք որ ինչպէս երևում է այդ սուտերը երևան հանել անախորժ պաշտօնն ստանձնել էք, թոյլ տուէք խնդրեմ երկտողս Ձեր մօտակայ համարներից մէկում տպելու։

Սալմաստեցի։

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

«ՊԵՏՐՈՍ ԴՈՒՐԵԱՆ, կենսագրական և քննադատական ուսումնասիրութիւն» Արշակ Չօպանեանի, հրատարակութիւն Թիֆլիզի հայոց հրատարակչական Ընկերութեան. Թիֆլիզ, տպարան Վրաց հրատար. Ընկերութեան. 1894 թ.

(Շարունակութիւն և վերջ *)։

Հետաքրքրական ենք համարում մի քանի հատուածներ բերել պ. Չօպանեանի գրքի այն երեսներից, ուր նա աշխատում է բնարոշել Դուրեանի բանաստեղծական հանճարը։ Ինչպէս վերևը տեսանք, պ. Չօպանեանը շարունակ կրկնում է թէ Դուրեանն իր գրութիւնն էր ողբում, թէ նրա բանաստեղծութիւնն անձնական էր (եր. 158)․ բայց մոռանալով իր այդ ասածը նա մի այլ տեղ (եր. 159) ասում է թէ «երբէք Դուրեանը իր անձնական կենդանագիրը գծած չէ իր տաղերուն մէջ, երբէք իր հոգիին մասնաւոր պատկերը գըրած չէ. հոգի մըն է, և այսչափ. մարդկային հոգի մըն է, միամիտ, որ մարդկութեան մէկ քանի ընդհանուր զգացմունքները կ'երգէ, Սէրը և Ցաւը»։ Պարոն Չօպանեանն այնքան ոգևորւում է որ կարծում է թէ օդի մէջ թռչելով կարելի է այնտեղից հաւատացնել թէ իր հետևեալ փիլիսոփայութիւնը միտք ունի.—«Իր (Դուրեանի) վրձինը օդեղէն փետուրի փափկութեամբ, շողետեսիլ գոյներու ծածանք մը կը խաղցնէ իր քերթուածներուն կտաւին վրայ. բայց զարմանալի հակադրութեամբ մը (!) այդ տարտամութիւնը տարօրինակ ուժգնութեամբ մը կը վառի (?!), այդ ծածանուտ գոյները ամենէն հոծ կերպով բնութիւնը և հոգին կը խորհրդապատկերեն (յոյժ երկարաբառաբարդութիւն), որովհետև բանաստեղծին անորոշ տեսողութեան տակ խորին զգայնութիւն մը կը թրթռայ և որովհետև մանրամասնութիւնները տեսնելու այդ անկարողութիւնը կը նպաստէ խոկութեան իսկ թափանցելու»։ Այս նախադասութիւններն ինձ մեծ զուարճութիւն է պատճառում, իբրև ճոռոմաբանութեան իդէալ։ «Նկարը գիծ չունի», «շողետեսիլ գոյներու ծածանքը կը խաղցնէ, տարտամութիւնը վառւում է, այսինքն սառուցն այրում է և կրակը մրսեցնում է։ Բանաստեղծի տեսութիւնն անուանում է անորոշ և գտնում է որ հենց դրա մէջ է նրա զգայութիւնը. գտնում է որ Դուրեանն անկարող էր տեսնել իրերու մանրամասնութիւնը և դրանից եզրակացնում է որ նա թափանցում էր իրերի խոկութեան մէջ։ Չենք հասկանում թէ ինչու պ. Չօպանեանն այսպիսի բռնազբօսիկ փիլիսոփայութիւններ է անում, որոնք կարող են անհասկանալի մնալով հանդերձ միայն ծիծաղ շարժել։ Այդ մեզ յիշեցնում է այն ռուս փաստաբանին, որ մեծ սէր ունենալով ոտանաւորների, մի քանի տարի շարունակ արիւն քրտինք էր թափում ռուսաց օրէնսգրքի X-րդ հատորը ոտանաւորի վերածելու...

Ճաշակի կողմից ևս տարօրինակ ընդունակութիւններ է ցոյց տալիս պ. Չօպանեանը։ Իբրև նմուշ Դուրեանի հանճարեղ նկարագրական ոտանաւորների նա բերում է չորս տող, անուանելով դրանց «չորս տող, չորս հակիճ ու տարտամ պատկերներ և արշալոյսին քերթուածն է ամբողջ, որ պիտի դուրս ելլէ.

«Ծայգ շողի ժամք էին.
Վարդից հրդեհ կար յերկին.
Փոխան ամպոց հուր հիւսքի
Տեղար մարգրիտ ու ոսկի»։

Այդ ոտանաւորից մարդու բերանն այնպէս է ցամաքում, ինչպէս սերկևիլ կամ չհասած դեղձ ուտելուց և պ. Չօպանեանը գեղեցկութիւն է գտնում նրա մէջ, առանց տեսնելու թէ առաջին տողում երկու հատ «շ» կայ, երկու «ղ» և մի «ժ», իսկ երկրորդ տողում երեք «հ» և չորս «ր» և այդ բոլորն այնպէս են շարադասուած, որ մարդուս լործունքը ցամաքում է կարդալուս։ Ի հարկէ ընթերցողը մեր այս տողերից չի եզրակացնի որ մենք Դուրեանի ոտանաւորները բոլորն այդ տեսակ ենք համարում. ոչ, մենք ներկայ դէպքում գործ ունինք միայն Դուրեանի կրիտիկոս պ. Չօպանեանի ճաշակի հետ։ Դուրեանը մի անգամ իր մի բարեկամին այցելել է, նրան տանը չէ գտել ու գրել է «տունդ եկայ, հոն չէիր». և սրա մէջ էլ «քընարերգութիւն» է տեսնում պ. Չօպանեանը, որ մի առանձին հիացմունքով «հոտոտում է» (!) Դուրեանի սիրային «ճշմարիտ ծաղիկներուն բուրումը»։

Վերջապէս մի տեղ այնքան ոգևորւում է պ. Չօպանեանը որ Դուրեանի գրածները, որոնց ոչ մի արժանիքը չէ ցոյց տուել, համեմատում է Շէքսպիրի և Հիւգոյի գրածների հետ... Այստեղ արդէն կարելի է լռել, որովհետև Շէքսպիրին և Հիւգոյին միմեանց հետ համեմատելը՝ մի անհեթեթութիւն է, ուր մնաց որ այդ երկուսին դնել կշռի մի նժարում և միւս նժարում Դուրեանին, և այն էլ այն Դուրեանին, որի համար պ. Չօպանեանն ասում է, թէ «կոյս պահեց իր հանճարը որ և է պայմանագրական ազդեցութենէ»։ մի այլ տեղ էլ յառաջ է բերում Հեքիմեանի խօսքերը. «մեղք, կըսէ, այս, որ այդ տղան թատրերգութիւն կը գրէ, անիկա բանաստեղծ ծնած է»...։ Երևի Շէքսպիրը և Հիւգոն բանաստեղծներ չէին, որ թատրերգութիւններ էին գրում։

Բայց կարծեմ բաւական է այսչափը պ. Չօպանեանի «կենսագրական, քննադատական և ուսումնասիրական» գրքի մասին և եթէ պ. Չօպանեանը մեզնից դժգոհ մնայ, թող պատճառները փնտռի իր գրքի մէջ։

Գրքի լեզուն բուն պօլսական է, ոճը նոյնպէս վերամբարձ, ներբողական, ոչ զուրկ բանաստեղծական աւիւնից. կատարեալ նմուշ հոսոսութեան ծիծաղելի ու սքանչելի կողմերի։ Եւ հէնց այդ էր պատճառը որ մենք մի քիչ երկար խօսեցինք այդ գրքի մասին, ապա թէ ոչ կարելի էր և չխօսել նրա առթիւ, որովհետև նա միայն «սրտի պարտք մըն է»։

---

*) Տես «Արձագանք» № 130.

հայկական վանքի բուն տիպարը վաղուց ի վեր կազմուած—շարունակւում էր այստեղ խստապահանջ և միանգամայն բարի ծերունի վանահօր խելացի և փորձառու տեսչութեան շնորհիւ։

Փակագծում ասեմ, որ վանքիս փոքրաթիւ միաբանութիւնը, որի անդամներն էին նախ սրբազան վանահայրը, երեք վարդապետ, երկու աբեղայ, երկու սարկաւագ և ապա մի քանի դպիրներ, սպասաւորներ և այլն, այնպիսի մի համերաշխ, գործունեայ ոգի ունէր, այն տեսակ անխախտ մի օգտակար կարգապահութիւն, որ ամբողջ միաբանութեան ստորին սպասաւորից կամ պաշտօնեայից սկսած մինչև սրբազան վանահայրը մի և նոյն սրբացեալ նշանաբանին էին հետևում՝ միշտ սպասելով և ամենայն հնազանդութեամբ կատարելով նորին սրբազնութեան հրամանն ու կարգադրութիւնը, որ նրանց համար արդէն օրէնք էր դառնում։—Բարեզարդութեամբ պայծառացեալ հոյակապ եկեղեցին՝ հայկական ճարտարապետութեան այս ընտիր կերտը, փոքրիկ, բայց կարգաւորեալ, հարուստ գրադարանն ու թանգարանը, սրբավայրիս ստորին պաշտօնեաների ու դպիրների համար սահմանած վարժոցը աչքաբայ ապացոյց կարող են լինել այն բանի, թէ ինչ հազուագիւտ և բարեշէն գործունէութիւն էր իշխում այս վանքում...

Փառաւոր հասակով, սպիտակամօրուս, շնորհազարդ սրբազան վանահայրը, որ ակնագործ Սողոմոնի ասելով, կարծես մեր սուրբ Հօր Գրիգոր Լուսաւորչի պարթև պատկերն էր յիշեցնում, Թիֆլիզից եկող այս հազուատես ուխտաւորներին ընդունելով վանքի գաւթում իւր սովորական փոյթեռանդն հիւրասիրութեամբ՝ առաջնորդեց իսկոյն դէպի եկեղեցին, ուր երեկոյեան ժամերգութիւնից յետոյ, սուրբ սեղանի առջև, «զօրաւոր» սուրբ Գէորգի մասունքը ձեռքին՝ մի սրտալի «պահպանիչ» ասաց հիւանդ Վասոյի գլխին, համբուրել տալով մասունքը։ Օրհնեց և՝ իւր խոշոր, սևորակ աչքերը ի վեր ամբառնալով, «կատարեալ առողջութիւն» մաղթեց նա խեղճ երիտասարդին, որ՝ մի կողմից նորա պատկառելի, բարձրաձայն եղանակով արտասանած «փարատեա զցաւս և բժշկեա զհիւանդութիւնս» մաղթողական խօսքը լսելով և միւս կողմից պատից կախած, ոսկեզօծ մեծ շրջանակով վիշապաքաղ «սպիտակ» սուրբ Գէորգի խաղաներկ սքանչելի պատկերը դիտելով, աննկարագրելի մի ցնցումն զգաց իւր ամբողջ ցաւոտ մարմնում. Ապա խմեցրին հիւանդին «խաչալուայ» ասած օրհնուած ջուրը որ՝ հրաշագործ սրբի բազմոցի տակից վերցրած փոշու հետ խառնելով, քսեց Եղիսաբեթը Վասոյի ճակատին ասելով նորան՝ «էս զինուոր զօրաւոր սուրբ Գէորգի ջուրն ու հողը դառնայ, որդի, քու դեղն ու դարմանը, որ լաւ առողջանաս ու շատ ապրես քու օջախի համա»...

Եկեղեցուց դուրս գալով՝ պատկառելի վանահայր սրբազանը Արդարեան ընտանիքին յատկացրեց մի մեծ, մաքուր սենեակ՝ լայն պատշգամով, որ հինաւուրց վանքի հաստապարիսպ գաւթի մէջ եղածներից արևելքին նայող ամենալաւ սենեակն էր, և իւր հեղինակաւոր ձայնով պատուիրեց ամենքին և առաւելապէս վանքի սպասաւորներին, թէ յատուկ ուշադրութիւն դարձրէք այս ծանր հիւանդին և սորա ընտանեաց։ «Ղօչաղ» Սողոմոնն էլ սենեակի կողքին՝ աւելի յարմարութիւն ունենալու համար, մի շատ սիրուն, սպիտակ վրան տնկեց, որ հետն էր բերել քաղաքից

—

Այսպէս ահա, սիրելի ընկեր, այս հրաշագործ հռչակուած սուրբ Գէորգ ուխտատեղու պարզ, առողջարար օդը՝ առատօրէն թափանցելով մեր հիւանդ Վասոյի այնուհետև այլ ևս անխախտ հաւատով լցուած կուրծքը, ոչ թէ օրէցօր, այլ գրեթէ ժամէ ժամ վերականգնում էր նորա կորցրած առողջութիւնը։ Յունիս, Յուլիս և Օգոստոս երեք երկար ամիսները անցրին նոքա այս սրբավայրում որ «իւր սուրբ ողորմութիւնը» անխնայ պարգևելով խեղճ այրի Մակայի ընտանիքին՝ առողջացրեց նորա ամենասիրելի որդուն։

Երկար կը լինէր, բարեկամ, այդքան ժամանակամիջոցում Արդարեան ընտանիքի կենցաղավարութեան այլ և այլ դէպքերի մանրամասն նկարագրութիւնը այս հիւրընկալ վանքում, որ ինքդ էլ կարող ես հեշտութեամբ պատկերացնել։

Խաչվերացի տօնին՝ դարձեալ «դէդի» Եղիսաբեթի նախաձեռնութեամբ, ամենքը պատրաստուելով՝ խոստովանեցան և Վասոյի հետ միասին արժանացան սուրբ հաղորդութեանը՝ փառաւորապէս զգեստաւորուած պատարագիչ վանահօր ձեռքով։ Սա՝ սուրբ պատարագից յետոյ, որ հայկական բուն ժամերգութեան ներդաշնակ եղանակով երգեցին վանքի միաբանութեան անդամները՝ վերջին «պահպանիչը» ասաց նրանց՝ կարդալով բժշկութեան Աւետարանից այն գլուխը, ուր «հաւատք քո կեցուցին զքեզ» փրկչական անմահ խօսքը կայ, փրկչական խօսք, որ անարատութեամբ տպաւորուեցաւ Վասոյի այժմ արդէն ապաքինած սրտում..։

Այդ տօնի օրը գործունեայ Սողոմոնը, որ Արդարեան ընտանիքի ապահով, հաւատարիմ հսկողն ու տէրն էր ուխտաւորութեան բոլոր ժամանակ, դարձեալ մի «ղոչ» ոչխար մատաղ անելով սուրբ Գէորգին՝ մեծ մասը սիրով բաժանեց մօտակայ գիւղերից վանքի գաւթում հաւաքուած «համբուրող ուխտաւորներին»։ Իսկ միւս օրը, երկուշաբթի՝ Մեռելոցին մի գերեզման օրհնել տուին, յիշատակել տալով իրանց ընտանիքի գլուխ՝ հանգուցեալ «ուստա» Կարապետի անունը, և երեքշաբթի առաւօտեան ճանապարհ ընկան դէպի Թիֆլիզ՝ բերելով այդպէս իրանց հետ խնամի Եղիսաբեթի հաստատօրէն զգացած «սուրբ Գէորգ զօրաւոր խաչի մեծ ողորմութիւնը»։

—

Աւելորդ չէ, սիրելիս, միջանկեալ կերպով յիշել այստեղ, որ գեղաչեայ, սիրուն Մարգարտի և երեսնամեայ, «ղօչաղ տղայ» առողջակազմ Սողոմոնի վաղուց ի վեր ծանօթութիւնը մաքուր սիրոյ փոխուելով ուխտատեղում՝ (սիրավէպիկի արժանի մի նիւթ) արդէն սկսել էր բորբոքուել, և տուն հասնելուց մի ամիս չանցած, դարձեալ «Եղիսաբեթի բարեմիտ խնամեխօսութեամբ պսակուեցաւ այդ սէրը սիրահարուածների ցանկացած ամուսնութեամբ՝ 'ի մեծ և 'ի նոր մխիթարութիւն այնուհետև այլ ևս բախտաւոր Մակայի. այո, էլ այնուհետև բախտաւոր մի մօր, վասն զի իւր երկու թանկագին որդոց ընդ միշտ ընկերացաւ և միացաւ անբաժան սիրով՝ որպէս տան փեսայ, իրանց անձնուէր ու հաւատարիմ բարեկամ, խնամի Սողոմոնը՝ նուրբ արհեստին հմուտ՝ երիտասարդ մի ակնագործ, միջնակարգ ուսումն Թիֆլիզում ստացած՝ որի արհեստանոցի լաւ համբաւը քաջ յայտնի էր քաղաքիս մէջ իւր ճարտարութեամբ և շիտակութեամբ։

—

Այսպէս ուրեմն, բարեկամ, առողջութիւնը վերադարձրեց մեր Վասոյին բոլորը և վերջը հասաւ նա իւր փայփայած նպատակին՝ բարձրագոյն ուսումն ևս առնելով. ուսում գիտութիւն որ՝ իւր տանը ստացած և լաւ ընտանիքներից ու խելօք շրջաններից օրինակ առած սովորութեան և դաստիարակութեան հետ, հաւատամ մի գրաւական էր այն բանի, թէ արդէն պարոն Բարսեղ կոչուած Վասոն իւր տոկուն աշխատասիրութեամբ և խոհեմ վարքով մեր հայ հասարակութեան ընտիր անդամներից մէկը կը դառնայ անշուշտ, ինչպէս որ իրաւ դարձաւ էլ, և իւր համեստ, ուղղամիտ ու ընտանեսէր բնաւորութեամբ յայտնի եղաւ մեր մէջ՝ անձնուէր, լրջամիտ գործունէութիւն ցոյց տալով դէպի իւր ազգն ու եկեղեցին...

Ահա քեզ, սիրելի ընկեր, մեր հարեւան Մոմածողենց հաստատամիտ պառաւ Եղիսաբեթի ասած «սուրբ Գէորգի բուժիչ զօրութեան» հրաշագործ հետևանքներից մէկի համառօտ, թոյլ նկարագիրը և «հաւատք քո կեցուցին զքեզ» աստուածային խօսքի յաւիտենական ճշմարտութիւնը։

—

Մնաս բարով, սիրելիս։ Երևի շուտով ուրախութեամբ կը տեսնուինք մենք. այդ քո սիրած և իրաւամբ պաշտած Ֆրանսիայումն ես, որի մարդասէր մայրաքաղաք՝ «միշտ գեղեցիկ» Փարիզում (թէև վերջերս անգութ պրուսացիների ձեռքով ռմբակոծուած) երկու տարի կայ բնակուելու և ուսմամբ պարապելու հազուագիւտ բախտն ունիս։

Խորհուրդ կը տամ քեզ, որ այս իմ պատմածն էլ չմոռանաս և բնական հարուստ երկրի նշանաւոր ու հրաշալի տեղերը այցելես կրկին, և սիրուն նամակներովդ շարունակես երբեմն՝ ինչպէս որ արիր այս անգամ, ինձ էլ մասնակից անես թանկագին տպաւորութիւններիդ՝ փոխարէնը ամենայն իրաւամբ պահանջելով քեզ անձնուէր բարեկամիցդ...

Ցտեսութիւն ուրեմն,

Կրտսեր եղբայրդ

[illegible]

Բայց թէ ինչ եզրակացութեան եկանք մենք իբրև ընթերցող Դուրեանի մասին,—պէտք է խոստովանենք որ պ. Չօպանեանի գիրքը՝ չնայելով իր հիացմամբ լի գովեստներին, բոլորովին հակառակ գաղափար է տալիս Դուրեանի վրայ, որի երկերի մասին մենք ուրախ կը լինինք մի երկրորդ և աւելի իրական ու արուեստագիտական կրիտիկա տեսնել։

Ս. Հախումեան։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԱՒՍՏՐԻԱ.—Աւստրիայի մամուլը մեծ ուշադրութեամբ հետևում է այն լուրերին, որոնք վերաբերում են Անգլօ-Ռուսական համաձայնութեան Ասիայի վերաբերեալ մի քանի խնդիրներում։ Վիեննայի «Presse» լրագիրը Ռօզբերիի յայտնի ճառի մասին ասում է ’ի միջի այլոց.—«Ռօզբերին իր ճառի մէջ շատ պարզ ու որոշ կերպով ցոյց տուաւ թէ ինքն ինչ է ցանկանում. Նա ցանկանում է ներկայ ընդհանուր ուշադրութեան առարկայ եղած ասիական խնդրում համաձայնութիւն կայացնել Ռուսաստանի հետ և ահա այդ ուղղութեամբ և մեծ զգուշութեամբ փորձեր է անում բրիտանական կառավարութիւնը։ Սակայն այդ փորձերի յաջող հետևանքը կախուած չէ ոչ լորդ Ռօզբերիից և ոչ Ռուսաստանից։ Կարող է պատահել, ասում է լրագիրը, որ երկու պետութիւնները մի կերպ համաձայնեն, բայց միևնոյն ժամանակ այդ դէպքն առիթ կը լինի որ եւրոպական տէրութիւնները միասին կարող են դաշնակցութիւն կազմել։ Լորդ Ռօզբերին իր քաղաքականութիւնը ներկայ դէպքում անուանելով պահպանողական, կեղծում է և ’ի նկատի ունի միայն Անգլիայի նեղ շահերը. այդ նպատակով նա չէ քաշվում նոր բարեկամութիւն և նոր համաձայնութիւն ձեռք բերել՝ հին բարեկամութեանց զոհի գնով։»

ԱՒՂԱՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐԸ.—«Berliner Tageblatt» լրագրում հետաքրքրական թղթակցութիւն է տպագրուած աւղանական գործերի վերաբերեալ։ Յիշելով թէ ինչ շփոթութիւն առաջացրեց Հնդկաստանում Աբդուրահման խանի հիւանդութիւնը, թղթակիցը կանգ է առնում Աւղանստանի գահի թեկնածուների վրայ։ Իսաակ-խանն ամենից աւելի կողմնակիցներ ունի Աւղանական Թուրքեստանում։ Դրան ապացոյց է արդէն այն ապստամբութիւնը, որ նա կարողացաւ բռնկցնել 1880 թուին։ Այժմ յայտնուել է որ Աբդուրահման խանն իրեն օրինաւոր ժառանգ է հրատարակել իր որդի Հաբիբուլլա խանին։ Հնդկաստանի վարչութիւնը նոյնպէս Հաբիբուլլա խանի կողմն է և եթէ հարկ լինի մինչև անգամ իր զօրքը կըմտցնի Աւղանստան նրա թեկնածութիւնը պաշտպանելու համար։ Բայց միևնոյն ժամանակ Հնդկաստանում շատ կասկածում են որ Ռուսաստանը չէ կարող սառնարիւն կերպով նայել որ անգլիական զօրքերը Աւղանստանի սահմանները մտնեն։ Յամենայն դէպս չնայելով խաղաղասիրական զանազան փոխադարձ կոմպլիմենտներին կարելի է սպասել որ Աւղանիստանում գործերը վտանգաւոր ընթացք կըստանան և զինաշարժութիւն կարող է լինել։

ՄԱԿԵԴՈՆԻԱ.—Մակեդոնիայից հաղորդում են, որ այնտեղ նշանաւոր անկարգութիւններ են տեղի ունեցել։ Փողովրդի մէջ մեծ դժգոհութիւն է երևում ծխական եկեղեցական դպրոցներում տաճկի լեզուի դասաւանդութիւնը պարտաւորական անելու համար։ Քրիստոնեայ բնակիչները գանգատ են ուղղել Կ. Պօլսի ռուսաց դեսպան պ. Նելիդովին։ Կ. Պօլսի սերբիական դեսպանն էլ բողոքել է այդ կարգադրութեան դէմ։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ.—Լօնդօնի գերմանական դեսպան պ. Հայֆելդի Պոտսդամ երթալուն Բեռլինում մեծ նշանակութիւն են տալիս։ Ինչպէս ասում են, նա առանձին նշանաւոր հրահանգներ է ստացել Վիլհէլմ II կայսրից, որ կամենում է հետևել Բիսմարկեան, այսինքն հակ-անգլիական քաղաքականութեան։ Նոյնպէս հաստատ աղբիւրներից հաղորդում են, որ իբրև թէ կայսրը յայտնել է իշխան Հօհենլոհէին, որ սա պէտք է մերժէ Չինաստանի առաջարկութիւնը Չին-ճափոնական պատերազմին միջամտելու մասին։

ԱՆԳԼԻԱ և ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ.—Լօնդօնի «Standard» լրագիրն իր Վիեննայի թղթակցից հետևեալ հեռագիրն է ստացել. «Անգլիայի միջազգային քաղաքականութեան փոխուելը, նորա Ռուսաստանին և Ֆրանսիային մօտենալը և եռապետեան դաշնադրութիւնից իրեն հեռու պահելը աւելի է զբաղեցնում հասարակական կարծիքը, քան կարելի է երևակայել։ Անկողմնապահ նկատող մարդիկ պնդում են, որ Անգլիան բաւականութիւն չէ ստացել այն ծառայութիւնների փոխարէն, որ արել է եռապետեան դաշնադրութեան։ Նշանաւոր քաղաքական պաշտօնեաներից մինը այդ առիթով ասում է. «Մի առ ժամանակ այդ փոփոխութիւնը մեծ նշանակութիւն չի ունենալ։ Ռուսաստանի նոր կայսրն առ այժմ ժամանակ չունի մտածելու ոչ Բուլղարիայի և ոչ Կոստանդնուպօլսի մասին և արևելեան խնդիրը կարող է դեռ երկու երեք տարի էլ քնել. բայց տէրութիւնների նոր բարեկամութիւնն ապագայում մեծ փոփոխութիւնների պատճառ կը լինի» «Daily News» մինչև անգամ անխուսափելի է համարում Անգլօ-Ռուսական բարեկամութիւնը։

«ԱՐՁԱԳԱՆՔԻ»

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ

Նոյեմբերի 13-ից.

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ.—Թագաւոր կայսրը Ծերակոյտի անդամներին ընդունելիս ասաց.—«Պարոններ, Իմ հանգուցեալ Հօր անունից ձեզ շնորհակալութիւն եմ յայտնում ձեր աշխատութեանց համար։ Ես հաւատացած եմ որ Իմ ժամանակ ևս Ծերակոյտի գործունէութեան միակ առաջնորդը կըլինի ճշմարտութիւն և օրէնք։»

Նոյեմբերի 14 ից.

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ.—Այսօր տեղի ունեցաւ Թագաւոր կայսեր պսակադրութիւնը։ Դեռ լսվում են բերդից թնդանօթների վերջին որոտումները, որոնք հաղորդում են ուրախալի դէպքը։ Փողովուրդը խռնվում է փողոցներում։

ԼՕՆԴՕՆ.—Այսօր Վինձօրում Թագուհին մեծ խնջոյք է տալիս ի պատիւ Ռուսաց կայսեր պսակադրութեան։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ.—Կէսօրին ժամանեց Ձմեռային պալատ Մեծ Իշխանուհի Եղիսաբէթ Փէօդորովնայի հետ հանդիսաւոր շքախումբով Մեծ Իշխան Սէրգէյ Ալեքսանդրովիչի պալատից. Հարսնացուին հանդիպեցին Թագաւոր կայսրը, բարձրագոյն անձինք և օտար դեսպանները։ Ընթացքի առաջից գնում էր այրիացեալ Թագուհին Դանիմարքայի Թագաւորի հետ, յետոյ Թագաւոր կայսրը լէյբ-հուսարական համազգեստով Անդրէեվսկի շղթայով, և հեսսէնեան ժապաւէնով, հարսնացուի հետ։ Հարսնացուն սպիտակ արծաթակար զգեստով էր, բեհեզեայ ագիսի մորթով զարդարած վերարկուով և բրիլեանտի թագով, գլխից քուրզանդի ուղղութեամբ իջնում էին նարնջէ ծաղիկներ, որոնք բերուած էին Վարշավի կայսերական ջերմանոցներից։ Յետոյ զոյգ զոյգ հետևում էին գնացքին բոլոր մասնակցողները։ Պսակադրութիւնը կատարեց պալատական աւագ քահանայ Եանըշեվը բարձրագոյն հոգևորականութեան հետ։ Թագերը պահում էին ազատ Մեծ Իշխանները և յունական թագաժառանգը։

ՋԱՆԱԶԱՆ

Նոյեմբերի 10-ին լրացաւ ուղիղ 400 տարի այն օրից, որ կրկնակի իտալական հաշուապահութիւնն սկսուեց գործ դնուել առևտրական հաշուատներում, շնորհիւ իտալացի վարդապետ Լուկա Պեչիօլի։

„Պետ. Գազ.“ հաղորդում է թէ ինչ ահագին գումարներ են ծախսում արտասահմանեան լրագրերի թղթակիցները հեռագրերի վրայ։ „Daily News“-ի Պետերբուրգի թղթակիցը հանգուցեալ Կայսեր թաղումը նկարագրելու համար միայն մի հեռագրի ծախք վճարել է 6000 րուբլի, „Daily Grafic“-ի թղթակիցը նոյն նիւթի համար վճարել է 3000 ռուբլի և այլն։

Հսկայական պէտիցիա. Վաշինգտոնի ծերակոյտը նորերս մի հսկայական պէտիցիա է ստացել Ալբանի քաղաքից, Պէտիցիան ահագին գրքի ձևով է և պատրաստվում էր շարունակ տասն տարի, կազմուած է ընագրից, որ տպագրուած է 6000 թերթի վրայ և բացի դրանից գրքին կցուած են 45,000 ստորագրութիւններ։ Պէտիցիայի հաստութիւնն է 120 սանտիմետր ու ծանրութիւնը 400 կիլօգրամ։ Ծերակոյտի պ. պ. անդամները բաւական նիւթ կ'ունենան երկար ժամանակ կարդալու։

Խմբագիր-Հրատարակիչ՝
ԱԲԳԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

(Կուկիա, Վորօնցովի արձանի հանդէպ)

Հիւանդներին ընդունում են ամեն օր, բացի կիւրակի օրերից.

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ՝

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վերաբուժութեան սիֆիլիսի և վեներական հիւանդութիւնների։

Կ. Մ. ՉԻԿՈՎԱՆԻ—9—10 ժ. աչքի և ներքդային հ.

Դ. Գ. ԲՈՒԴԿՈՎՍԿԻ—10—11 ժամը ներքին, երեխայոց և կանանց հ.

Կին-բժիշկ ՏՈՒՐԲՈՎԻՉ—11—12 ժ. կանանց հ.

Ի. Յ. ՊՐՕՏԱՍԵՎԻՉ—12—1 ժ. ականջի, կոկորդի, քթի և կրծքի հ.

Ա. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—1—1½ ներքին և երեխայոց հ.

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝

Ա. Գ. ԴՈՒՐԿՕ—6—7 ժ. Սիֆիլիսի, մէզի ու սեռական օրգանների հ.

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—7—7½ ժ.

Ե. Ի. ՖՐԱՆՑՈՒՍ—7—7½ ականջի, կոկորդի և քթի ու ներքային հ. երկուշաբթի, չորեքշաբթի և ուրբաթ.

Ա. Գ. ԴՈՒՐԿՕ քիմի-խոշորացուցական հետազօտութիւն է անում մէզի, խխի, արեան, կաթի և այլն.

Վճար 50 կ.։ Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին։

Հիւանդանոցումը ընդունւում են և ՖԻԶԵՐՕԹԻԿ ՀԻՒԱՆԴՆԵՐ.

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Նաւասարդեան։

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԸՆԴՈՒՆԱՐԱՆ

ԲԺՇԿ. ԴՈԿՏՈՐ

ԱՒԵՏԻՔ ԲԱԲԱՅԵԱՆԻ

Սօլօլակ, Սերգիեվսկի փողոց № 14.

Բացի դեղերից գործադրվում են նաև զանազան տեսակ ՋՐԱԲՈՒԺԱԿԱՆ, ԵԼԵԿՏՐԱԲՈՒԺԱԿԱՆ, և այլ ֆիզիքական մեթօդներ։

ՆԵՐՔԻՆ և ՆԵԱՐԴԵԱՅԻՆ ՀԻՒԱՆԴՆԵՐ ընդունվում են ամեն օր (բացի կիւրակի և տօն օրերից)

12½—1½ ժ. ցերեկը } կինարմատների և երեխաներ

1½—2-ը ժ. ցերեկը և 7-ին մօտ երեկոյեան } տղամարդիկ։

Ընդունարանում գտնվում են որոշեալ ժամերում մանկաբարձ — մասսաժանող կին և մասսաժիստ պարոն։

ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

(Մուխրանեան փ., տ. Կուզանեանի, № 15. հիմնել են Թիֆլիզի քաղաքացիները երթեւեկ հիւանդների համար 1866 թ. ապրիլի 4-ի յիշատակին).

Հիւանդների ընդունելութիւն ամեն օր, բացի կիրակի օրերից, ձմեռն առաւօտեան ժամը 9—1, ամառը (յունիսի, յուլիսի և օգոստոսին) առաւ. ժամը 8—12.

Վ. Մ. Աբծրունի — ներքին, երեխանց և ջղային հիւ. ժամը 10½—12 ամեն. օր։

Կ. Ա. Ղուկի—ներքին և երեխանց, ժ. 10½—12 ամեն օր։

Գ. Գ. Գուլբանեան—խիրուրգ. և մէզի անդ. ժ. 11—12 ամեն օր։

Ս. Ն. Լեւին—խիրուրգ. և մէզի անդ. ժ. 11—12 ամեն օր։

Մ. Ա. Միքայելեան—ներքին և վեներական, ժ. 12—1 (երկ. չոր. և շաբ. օր.)։

Ա. Գ. Մուղդուսի—ականջի, կոկորդի և քթի, ժ. 9—10 ամեն օր, բացի հինգշաբթի օրուանից։

Կին-բժ. Մ. Ա. Խուդոյեանց—կանանց ժ. 9—11 ամեն օր։

Ն. Գ. Կուլամեան — ներքին և երեխանց, ժամը 12—1 ամեն օր։

Կին-բժ. Լ. Եռ. Մոլոդինսկայա—կանանց, ժամը 11—12 ամեն օր։

Ե. Ա. Ռուդման — ներքին, երեխանց և ատամի, ժամը 9—10 ամեն օր։

Մ. Ա. Ռեերսդորֆ—ներքին և ջղային, ժամը 11—12 ամեն օր։

Գ. Ն. Ստեփանեան—ներքին, մէզի անդ. և վեներական, ժամը 11—12 ամեն օր։

Գ. Ա. Թարխանեան — ներքին և խիրուրգ., ժ. 11—12 ամեն օր։

Կին-բժ. Ս. Ա. Ձմեյ—աչքի և կանանց, ժամը 11—12 ամեն օր։

Ատամն. բժ. Ա. Օ. Օրբելի—ատամներ, ժամը 10—11 ամեն օր։

Կոնսուլտասիոնը երեքշաբթի և ուրբաթ օրերը ժ. 12—1. Ծաղկի պատուաստումն—չորեքշաբթի և շաբաթ օրերը, ժամը 9—1։

ՀԱՒԼԱԲԱՐԻ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔ

(Կախեթինսկայա փ., տ. Տէրտէրեանի)

Մ. Ա. Քալանթարեան—ժամը 11—12 ամեն օր։

Կին-բժ. Մ. Ա. Խուդոյեան—կանանց, ժ. 11—12 երեքշաբթի և ուրբաթ օրերը։

ԽԱՐՓՈՒԽԻ ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔ

(Բաննիա վորոտա, տ. Ենֆիաճեանի)

Գ. Բ. Տէր-Աստուածատրեան—ժամը 11—12 ամեն օր։

Կին-բժ. Մ. Ա. Խուդոյեան—կանանց, ժ. 11—1 երեքշաբթի և ուրբաթ օրերը։

Ծանօթութիւն.—Չքաւոր անձերին բժշկական խորհուրդ և դեղեր տրւում են ձրի։

Քաղաքային բուժարանի կառավարիչ՝—
Գ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

ՓՕՍՏԱՅԻՆ ԵՐԹԵՒԵԿՈՒԹԻՒՆԸ ՎՐԱՑ ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՎ

Թիֆլիզից՝ հինգ հոգու տեղ ունեցող կառքը ուղևորվում է առաւօտեան 7 ժամին, գիշերում է Մլեթի կայարանում, Վլադիկավկազ է հասնում հետևեալ օրը ժամը 7-ին երեկոյեան։

Հինգ հոգու տեղ ունեցող կառքը դարձեալ ուղևորվում է առաւօտեան 9 ժամին, գիշերում է Պասանաուր կայարանում, հասնում է Վլադիկավկազ հետևեալ օրը ժամը 9 և 50 րոպ.-ին երեկոյեան։

Վեց հոգու տեղ ունեցող հանրակառքը (օմնիբուս) ուղևորվում է կէսօրից յետոյ ժամը 3-ին և առանց գիշերելու տեղ է հասնում Վլադիկավկազ հետևեալ օրը ժամը 6 և 50 րոպէին երեկոյեան։

Վեց հոգու տեղ ունեցող հանրակառքը (օմնիբուս) դարձեալ ուղևորվում է ճաշից յետոյ 5 ժամին և առանց գիշերելու հասնում է Վլադիկավկազ հետևեալ օրը 6 ժամին 50 րոպ. երեկոյեան։

Վլադիկավկազից՝ հինգ հոգու տեղ ունեցող կառքը ուղևորվում է առաւօտեան ժամը 7-ին, գիշերում է Մլեթի կայարանում, Թիֆլիզ է հասնում հետևեալ օրը ժամը 7-ին 25 րոպ. երեկոյեան։

Հինգ հոգու տեղ ունեցող կառքը դարձեալ ուղարկվում է առաւօտեան ժամը 9-ին, գիշերում է Գուդաուր կայարանում, հասնում է Թիֆլիզ հետևեալ օրը ժամը 9-ին երեկոյեան։

Վեց հոգու տեղ ունեցող հանրակառքը (օմնիբուս) ուղևորվում է կէսօրից յետոյ ժամը 3-ին և առանց գիշերելու հասնում է Թիֆլիզ հետևեալ օրը ժամի 6-ին և 40 րոպէին երեկոյեան։

Վեց հոգու տեղ ունեցող հանրակառքը (օմնիբուս) դարձեալ ուղևորվում է ճաշից յետոյ ժամը 5-ին և առանց գիշերելու հասնում է Թիֆլիզ հետևեալ օրը 8 ժամին 26 րոպէին երեկոյեան։

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Մարդատար գնացքը Թիֆլիզից Բաթում դուրս է գնում առաւօտեան ժ. 9-ին 30 ր. և Բաթում հասնում է երեկոյեան ժ. 9-ին 45 ր.։

Փոստային գնացքը Թիֆլիզից Բագու դուրս է գնում ցերեկուայ ժ. 1-ին 10 ր. և հասնում է Բագու առաւօտեան 7 ժ. 30 ր.։

Փոստային գնացքը Թիֆլիզից Բաթում դուրս է գնում երեկոյեան ժ. 6-ին 50 ր. և Բաթում հասնում է առաւօտեան ժ. 8-ին 15 ր.։

Մարդատար գնացքը Բաթումից Թիֆլիզ դուրս է գալիս առաւօտեան ժ. 9-ին 40 ր. և Թիֆլիզ հասնում է երեկոյեան ժ. 9-ին 55 ր.։

Փոստային գնացքը Բաթումից Թիֆլիզ դուրս է գնում գիշերուայ ժ. 11-ին 20 ր. Թիֆլիզ է հասնում ցերեկուայ ժ. և 12-ին 25 ր.։

Փոստային գնացքը Բագուից Թիֆլիզ դուրս է գալիս գիշերուայ ժ. 11-ին 5 ր. և Թիֆլիզ հասնում է ցերեկուայ ժ. 5-ին 50 ր.։

Ամառուան գնացքը Թիֆլիզից Միխայլով դուրս է գնում ճաշից յետոյ 3 ժամին և հասնում է Միխայլովօ երեկոյեան 7 ժ. 15 ր.։

Միխայլովոյից Թիֆլիզ՝ դուրս է գալիս գիշերուայ 1 ժ. 30՛ րոպէին և հասնում է Թիֆլիզ առաւօտեան 8 ժ. 15 ր.

Ապրանքա-մարդատար գնացքը Թիֆլիզից Գանձակ դուրս է գնում երեկոյեան 7 ժամին 27 ր., հասնում է Գանձակ 7 ժ. 35 ր. առաւօտեան։

Գանձակից Թիֆլիզ դուրս է գալիս երեկոյեան 6 ժ., հասնում առաւօտեան 7 ժ. 40 րոպէին։

ՌՈՒՍԱՑ ՇՈԳԵՆԱՒԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ամեն շաբաթ շոգենաւերի երթեւեկութիւն Բաթումի, Օդեսայի եւ Կ. Պօլսի միջեւ։

Բաթումից դուրս է գնում.

Շաբաթ օրերը (լոյս կիրակի գիշերուա 2 ժ.) շրջանառու ընթացքով բոլոր նաւահանգիստները։

Կիրակի օրերը, գիշերուայ ժամը 11½-ին, խուճապ ընթացքով Եալտայի և Սևաստապօլի վրայով։

Երեքշաբթի օրերը լոյս չորեքշաբթի գիշերուայ ժամը 2-ին) շրջանառու ընթացքով բոլոր նաւահանգիստները։

Հինգշաբթի օրերը ցերեկուայ ժամը 12-ին ուղիղ ընթացքով Նովօրոսիյսկի և Կերչի վրայով։

Կ. Պօլիս երկու շաբաթը մէկ անգամ երեկոյեան ժամը 7-ին։

Բաթում է հասնում.

Ուրբաթ օրերը երեկոյեան, շրջանառու ընթացքով բոլոր նաւահանգիստների վրայով։

Ուրբաթ օրերը առաւօտեան, խճուղու ընթացքով Սևաստապօլի վրայով։

Երկուշաբթի օրերը երեկոյեան շրջանառու ընթացքով բոլոր նաւահանգիստների վրայով։

Չորեքշաբթի օրերը առաւօտեան ուղիղ ընթացքով Նովօրոսիյսկի և Կերչի վրայով։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԴԺԲԱՂԴ ՊԱՏԱՀԱՐՆԵՐԻ ԴԷՄ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԻՒՆ
„РОССІЯ“
ՌՕՍԻԱ 1881-ին ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ հաստատուած ընկերութեան մէջ։
Հիմնական և պահեստի դրամագլուխ. 20,500,000 ռ.
Ընկերութեան տոմսակները պահվում են պետական բանկում։

Օրինակ.—40-ամեայ մի անձնաւորութիւն ապահովում է իրեն դժբաղդ պատահարների դէմ, որոնք կարող են տեղի ունենալ ճանապարհորդութիւնների, ուղևորութիւնների, զբօսնելու, որս գնալու միջոցին, ջրի վրայ, սառոյցի վրայ, հրդեհների միջոցին—ընդհանրապէս ամենուրեք, տանը և տանից դուրս, հատուցանելով տարեկան 38 ռուբլի 60 կոպէկ։

Այս վճարման փոխարէն «Ռօսիա» ապահովական ընկերութիւնը հատուցանում է եթէ դժբաղդ պատահարի ենթարկուի ապահովեալը.

1) Մահուան դէպքում—մեռածի գերդաստանի կամ առաջուց ցոյց տուած անձնաւորութեան 6000 ռուբլի դրամ։

2) Մի այնպիսի դժբաղդութեան ենթարկուելու դէպքում, որ զրկում է մարդուս աշխատելու ընդունակութիւնից, ապահովեալը ստանում է տարեկան 800 ռուբլի թոշակ։

3) Ի դէպս ժամանակաւոր անընդունակութեան աշխատանքի ապահովեալին տրվում է օրական վարձատրութիւն մինչև 6 ռուբլի։

Կարելի է ապահովել իրեն այն պայմանով, որ բոլոր հատուցած տարեկան վճարները վերադարձնուին երբ ապահովեալը 65 տարեկան հասակի դառնայ կամ ի դէպս նորա վաղահաս մահուան։

ԱՊԱՀՈՎՈՂՆԵՐԸ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒՄ ԵՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐԻՆ.

Առ 1-ն յունվարի 1894 թուի «Ռօսիա» ընկերութեան մէջ ապահովուած էին դժբաղդ պատահարների դէմ տարեկան պօլիսներով 124,359 մարդ 90,738,146 ռուբլի դրամագլխի ի դէպս մահուան և 115,406,432 ռուբլի ի դէպս աշխատանքի անընդունակութեան և օրական վարձատրութեան 23,959 ռուբլի ի դէպս ժամանակաւոր անընդունակութեան աշխատանքի։

ԱՊԱՀՈՎՈՂՆԵՐԻ 1894 ԹՈՒԻ ԴԻՎԻԴԵՆԴԸ ԿԱԶՄՈՒՄ Է 15%.

Իրենց ապահովել ցանկացողները և ընդհանրապէս տեղեկութիւններ ստանալ կամեցողները պէտք է դիմեն Վարչութեանը՝ Պետերբուրգ (Բօլշայա Մօրսկայա № 37)։ Կովկասի շրջանի համար հաստատուած վարչութեանը ԹԻՖԼԻԶՈՒՄ (Սերգիեվսկայա փողոց, տ. № 6) և գործակալութեանց՝ կայսրութեան բոլոր քաղաքներում։ (15-12)

Մամուլի տակն է և շուտով լոյս կը տեսնի
ՐԱՖՖԻԻ
ԽԱՄՍԱՅԻ ՄԵԼԻՔՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ
ՏՊՈՒԱԾ ԵՒ ԱՆՏԻՊ ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՎ։
ԳԻՆՆ Է 2 ՌՈՒԲԼԻ
Նախապէս վճարել ցանկացողները կարող են դիմել ինձ՝ Тифлисъ, Анна РАФФИ.
Րաֆֆիի միւս աշխատութիւնները ցանկացողները նոյնպէս թող դիմեն միևնոյն հասցէին։ (5—2)

„ՎԻԵՆՆԱՅԻ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ“
(Вѣнскій Магазинъ)
Ա. Խուդավերդեանի
Գօլովինսկի պրօսպ. վրայ, առ. գիմնազ. հանդէպ, Մղիվանիի տանը։
ՍՏԱՑԵԼ ԵՆՔ
ՏՂԱՄԱՐԴԿԱՆՑ և ԵՐԵԽԱՅՈՑ
ՊԱՏՐԱՍՏԻ ՀԱԳՈՒՍՏՆԵՐԻ
ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ
Ձմեռային և աշնանային սեզոնների համար։ Գները այս տարի անհամեմատ աւելի աժան, քան անցեալ տարիները. ծախում ենք ԱՌԱՆՑ ՍԱԿԱՐԿՈՒԹԵԱՆ (безъ запроса)։ (25—9)

ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐ
Ամուսնացած, աշխատանքի ընդունակ զաւակներով, կարող են լաւ վարձ և յարատև պարապմունք գտնել ԵՂԲ. ԳՕԼԴԼԻՍՏՆԵՐԻ Լուցկիների գործարանում։ Դիմել գործարանը, Վերայի ետևից Դիդուբէի հանդէպ, պ. կառավարչին։ (30—19)

Дозволено цензурою Тифлисъ, 15-го Ноября, 1894 года. Տպարան Յ. Մարտիրոսեանցի Типографія И. Мартиросіанца, на Орбел. ул., № 1—2